

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 หลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ชุด วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัตสร ตอนที่ 2 เปรียบเทียบหลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมกับนโยบายตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และนโยบายส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมของมหาวิทยาลัยทักษิณ ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำตัวอย่างที่เป็นพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ มาประกอบการอธิบายด้วย เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องของวรรณกรรมกับนโยบายดังกล่าว ตอนที่ 3 ถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอนคุณธรรมจริยธรรมของนิสิต ตอนที่ 4 ประเมินคุณธรรมจริยธรรมของนิสิต ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

ตอนที่ 1 หลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ชุด วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัตสร

1.1 หลักคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม ชุด วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัตสรนี้มีหลายประเด็นด้วยกันซึ่งสอดคล้องกับนโยบายทางสังคม ผลการศึกษาพบว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม ได้แก่ หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนเอง และหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนี้

1.1.1 หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนเอง เป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเยาวชนเพื่อใช้สำหรับพัฒนาตนเองทั้งด้านการทำกิจกรรมส่วนตัว การศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนการทำงานในอนาคต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1.1.1 การใฝ่เรียนรู้ การใฝ่เรียนรู้ เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการให้ความสนใจต่อความรู้ที่มีคุณค่าทุกชนิด หรือใคร่รู้เรื่องราวต่าง ๆ ดังพฤติกรรมของตัวละครป๋องครกที่ใฝ่เรียนรู้วิชาป้องกันตัว เมื่อถูกสอนสิ่งใดก็รีบทำตามจนเกิดความชำนาญ

เล่าเรียนวิชา	บริบัตภักษา	เข้าคำรำไป	
ข้าวตอกดอกไม้	ถวายพระตาไฟ	ฤๅษีมีใจ	เมตตาปราณี
แนะนำคาถา	กำบังนิทร	แปลงกายกายี	
ตำผูกคล้องหน	แต่ล้วนดีดี	หน่อหน้าจักรี	เจ้าเรียนชื่นใจ

(ป๋องครกคำกาพย์, หน้า 378)

เรื่องวรรณคดีคำภีร์ ตัวละครพระวรรณคดีสนใจใฝ่เรียนรู้เรื่องศาสตราคม จนสามารถเนรมิตอาหาร ประสานหัวที่ขาดให้ติด ดำดิน เหาะ เสกเล็บให้เป็นพระขรรค์ และลูกศร ถอดจิต เสกปากนกแขกเต้าให้คมเหมือนกริช เล็บคมเหมือนตรี และมีตัวแข็งแกร่งดุจเพชร

ไตรเพทวิเศษสูสีก	สองสมคะเนนึก
ต่างตริกปากเพียรเรียนอ่าน	
บทหนึ่งนึกเอาอาหาร	บทหนึ่งประสาน
เคียรขาดกลับติดสนิทหาย	
บทหนึ่งข้ามเรกดินได้	ประดำนสมุทรสาย
โผนผานว่ายเวหาพลัน	
บทหนึ่งเสกนักขาบรรพ์	กลับเป็นพระขรรค์
ศักดิ์สิทธิ์ที่ทักกันมากมี	
พิษกล้ำกว่าพิษสุกรี	ครุฑยักษ์ปักชี
พอดต้องเลือดชับบัปลง	
ถ้าจักใช้เป็นศรส่ง	ร้ายเวทมันคง
สามจบถมถ่ายเขโพอ	
เสียงสะท้อนทั่วท้องโลโก	เป็นดอกศรโส
ศักดิ์สิทธิ์ศฤพรพระนารายณ์	
บทหนึ่งถอดจิตจากกาย	แมนตัวทำมลาย
จิตถ่ายใส่กลับเป็นคืน	
บทหนึ่งสะกดหลับไม่ตื่น	บทหนึ่งถ้าขึ้น
ขัดพลคนไขไม่มี	
ร้ายเวทในราชราตรี	สัตว์ในพงพี
มานบน้อมยอมตัว	
ตามจะไขมีสู้แข็งหัว	บทหนึ่งครอบทั่ว
ชื่อว่ามหากروبชัย	
อุปเท่ห์ล้าเภทราใหญ่	ด่านน้ำลุยไฟ
กันภัยทั่วจบสารพัน	
บทหนึ่งสมาธิถือธรรม	พริบเนตรกลับผัน
เห็นเหตุเภทร้ายใกล้ไกล	
แมนผู้คิดร้ายภายใน	ใจคิดสิ่งใด
ดูเห็นเหมือนนีกตริกตรง	

โหรเห็นฝอยว่าน่าเกรง   สบใจนักเลง
 สิ่งนี้เรียนเองชอบจริง
 กูหมารอ่านจำจบสิ้น   หมายถึงมันมีทั้ง
 มีเพียรสารพัดหัดปรือ

(พระวรพินธ์คำกาพย์, หน้า 436-437)

เรื่องพระรถเมรีคำกาพย์ ตัวละครพระรถไฟ่เรียนรู้วิชาขอม และไสยเวทย์ต่าง ๆ เมื่อฤๅษีสอนก็รีบทำตามจนเขียนอ่านอักษรขอมได้ รวมถึงสามารถดำดิน และเหาะได้

ฤๅษีเขียนฉบับ	ทอสอนให้นับ	กลับไปกลับมา
อดสนั่งบ่น	หลายหนหลายถา	พระรถอดสา บ่นมาบ่นไป
น โม กช	สีท ฐ ฮ	เอ แอ ไอ โอ
เขียนจารอ่านจบ	ปิฎกกรรไตร	จำไว้แน่ใน บาหลีคาถา
ดำดินบินบน	เดินเตาะเหาะเหิน	เข้า ๆ เข้าป่า
หาผลลูกไม้	มาถวายนาคา	เรียนสิ้นศาสตร์ ใต้จบครบครัน

(พระรถเมรีคำกาพย์, หน้า 241)

ผู้แต่งเรื่องเสื่อโค ก กา คำกาพย์โน้มน้าวให้เห็นว่าการมีนิสัยไฟ่เรียนรู้อาจช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น มีปัญญา มีชื่อเสียงเงินทอง มีสง่าราศี และมีคนยกย่อง

ถ้ารู้สารา	คือได้นัยนา	มาแต่โกสีห์
จะแลลู่ไป	ในฟ้าธาตรี	สง่าราศรี มีเดโชชัย

(เสื่อโค ก กา คำกาพย์, หน้า 103)

มีข้อสังเกตว่า การจะได้วิชาความรู้มานั้นต้องแลกด้วยข้าวของเงินทองด้วย (หากเป็นยุคปัจจุบันคือแลกด้วยการจ่ายค่าเล่าเรียนเพื่อการศึกษา) ดังที่ตัวละครจันทาคาดสนใจไฟ่เรียนรู้อาวุธ และคาถาอาคม จึงต้องแลกด้วยการจ่ายเงินค่าเล่าเรียนถึงแสนนิกะ

นางพรหมจารี	กับภูมีทั้งสองรา
เจ้าเรียนซึ่งวิชา	ศิลปศาสตร์สองประการ
ในการเครื่องอาวุธ	จะต่อยุทธ์ได้ชำนาญ
แล้วเรียนวิชาการ	อันอาจองคกงะพัน

จะต่อด้วยสงคราม	ไม่เกรงขามเลยทั้งนั้น
อาวุธจะแทงฟัน	นั่นมิได้จะต้องกาย
ล่องหนมนตรีกำบัง	ทั้งจิ้งจิ่งสิ้นทั้งหลาย
นางเรียนได้มากมาย	จบพระเวทแล้วทูลลา
	(จินตาคาดคำกาพย์, หน้า 115)

การศึกษาพฤติกรรมของตัวละครข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ โดยเฉพาะด้านการศึกษาล่าเรียนช่วยสร้างความเจริญให้แก่ตนเองได้ ซึ่งจะพบว่าตัวละครเอก ทุกตัวต่างก็สนใจใฝ่เรียนรู้ เมื่อสำเร็จวิชาแล้วก็สามารถนำวิชาความรู้ไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยพัฒนาบ้านเมือง เช่น จันทาคาด สุทธิกรรม และพระวรวงศ์ สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 23 กุมภาพันธ์ 2504 ว่า “ท่านทั้งหลายคงจะตระหนักอยู่แล้วว่า การศึกษาล่าเรียนเป็นเรื่องที่ไม่มีสิ้นสุด ผู้ปรารถนาความเจริญในการประกอบกิจการงาน จะต้องหมั่นเอาใจใส่แสวงหาความรู้ ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอ มิฉะนั้น จะกลายเป็นผู้ที่ล้าสมัยสมรรถภาพไป” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, หน้า 45)

1.1.1.2 ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่เกิดจากการมีความเชื่อมั่นในความคิดความรู้และกำลังความสามารถของตนเอง จึงกล้าที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเชื่อมั่น สังเกตได้จากพฤติกรรมของตัวละครต่าง ๆ เช่น พฤติกรรมของตัวละครพระรถที่แม้จะเป็นเยาวชน แต่ก็กล้าเสี่ยงทำพนันชนไก่และแข่งเล่นสกา กับผู้ใหญ่ สุดท้ายก็ทำให้ผู้ใหญ่อยอมรับได้ ตัวละครเจ็ดจาที่เป็นเพียงชาวบ้านแต่กล้าเสี่ยงแข่งเรือกับพระราชา โดยกราบทูลพระราชาว่าหากแพ้วจะขอถวายชีวิต สุดท้ายก็สามารถเอาชนะพระราชาได้ หรือตัวละครวรวงศ์ที่มีรูปร่างเล็กกว่ายักษ์ แต่กล้าเสี่ยงประลองกำลังกับยักษ์จนสามารถใช้พระขรรค์ฆ่ายักษ์ได้ แม้แต่พระราชาที่ยอมจำนนในความสามารถ ทำให้เห็นว่าหากมีความเชื่อมั่นจะสามารถชนะอุปสรรคและเอาชนะใจผู้อื่นได้ ดังตัวอย่างเรื่องพระวรวงศ์คำกาพย์

ลูกเออยังน้อยนงเยาว์	จักสู้ด้วยเขา
มีอานุภาพเรียวแรง	
คิดมาหนาสาคอแห้ง	องค์น้อยนงแน่น
จะสู้จะชนกลใด	
วรวงศ์ทูลทัดท้าวไท	จักทุกข์อันใด
จะสู้จะชนกันลอง	

ปิ่นเกล้าอย่าเศร้าศรีหมอง	กระหม่อมขอลอง
พาช่องไฉ่ยกษ์ทูนิน	
ดวงจันทร์บังเมฆมลทิน	ใครจะลองเห็น
มิช้าจะรุ่งเรืองศรี	
ดีชั่วเห็นกันวันนี้	ว่าปลางภูมิ
กัมเกศบังคมบิดา	

(พระวรวงศ์คำกาพย์, หน้า 239)

ตัวละครบางตัวแสดงนิสัยที่เชื่อมั่นในคุณงามความดีของตนด้วย ดังพระวรวงศ์ที่กล่าวว่าการที่ตนเอาชนะยกษ์ได้ เพราะเป็นคนดีเหมือนพระโพธิสัตว์ต่างจากยกษ์ที่มีใจพาล มีนัยเพื่อสะท้อนให้เห็นแบบอย่างของผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความมั่นใจในตนเอง

หน่อโพธิสัตว์	กล่าวตอบขุนยกษ์	ว่าช่องโหว่พาล
ดูรายยกษ์น้ำ	มีกัจจกรณา	กุหนอกษัตรา แก่ลงมารุกราน
มิ่งทำฤทธา	ลองกูหรือหนา	กูหรือจักแคลน
กูนี้โพธิสัตว์	พลัดมาไกลแดน	กูนี้คนแค้น ชีอวรวงศ์
น่านไปเบื่องหน้า	กูตรัสเป็นพระ	โดยตั้งจำนง
ตัวมิ่งคนกล้า	หากกูนอยง	มีกัจจประจัญ กูแล้วหรือไร

(พระวรวงศ์คำกาพย์, หน้า 242)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้ทำให้เห็นว่าบุคคลที่มีความเชื่อในตนเองมักจะประสบความสำเร็จในชีวิต เพราะด้วยเหตุที่กล้าคิด กล้าแสดงออก ทั้งยังเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ สอดคล้องกับที่สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (2549, หน้า 60) ได้อ้างพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 15 กรกฎาคม 2514 เกี่ยวกับความเชื่อมั่นว่า “สิ่งใดที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว ท่านจะต้องทำ เพราะถ้าไม่ทำก็จะพาให้เกิดความท้อถอย ทำให้มีคนทำงานจริงน้อยลง งานทุกอย่างคุณธรรมทุกอย่างจะเสื่อมทรามลงจนหมดสิ้น เมื่อท่านกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องก็จะเป็นตัวอย่างชักนำผู้มีความรู้สติปัญญาทั้งหลายให้มีกำลังใจและความเข้มแข็งที่จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน”

1.1.1.3 การพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการอาศัยความรู้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น การพึ่งตนเองลำดับแรกคือพึ่งตนเองด้านการศึกษาเล่าเรียน ดังตัวละครเอกทุกตัวที่ต่างก็พากเพียรเรียนหนังสือด้วยตนเองจนสำเร็จวิชากันถ้วนหน้า ต่อมาคือการพึ่งตนเองด้านการเลี้ยงชีพ ดัง

ตัวละครเจ็ดจามีฐานะยากจนแต่พึ่งตนเองด้วยการนำทรัพยากรธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเรือลำใหญ่เพื่อใช้เป็นพาหนะหาเลี้ยงชีพและเที่ยวท่องสำราญ ทั้งใช้เรือลำนี้เข้าแข่งเรือกับพระราชินีซึ่งมีกำลังฝีพายมากกว่าถึง 30 นาย จนชนะการแข่งขัน ได้รับเงินรางวัลจำนวนมาก เมื่อได้เงินมาก็สามารถนำเงินไปเลี้ยงตน บิดามารดาและแจกจ่ายเพื่อนบ้านอย่างถ้วนหน้า สะท้อนให้เห็นการพึ่งตนเองที่ช่วยให้รอดพ้นจากความยากจนได้

กุจะทำเรือใหญ่	สักลำหนึ่งไซ้ร้ เที่ยวท่องชลธาร
พอได้ภักษา	ข้าวปลาอาหาร ให้หายรำคาญ เคื่องชุ่นวุ่นใจ
คิดแล้วบัดดล	ฉวยขวานตานน วิ่งวางลงไป
พิจารณาทำทาง	สิ้นเทียมปางใหญ่ ทอนต้นนั้นไซ้ร้ ทำเป็นนาวา
	(เจ็ดจาคำกาพย์, หน้า 405)

เรื่องนายตันคำกาพย์ แสดงให้เห็นคุณธรรมจริยธรรมด้านการพึ่งตนเองของนายตันว่าถึงแม้จะตาบอด แต่ก็ทำหน้าที่ของสามีอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง แม้แต่การประกอบอาชีพก็ทำอย่างเต็มที่แล้วก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากอ้ายเหล็กหมาดผู้เป็นพี่เลี้ยง ดังตอนที่วัวของนายตันหลุดออกจากคันทไถ นายตันมองไม่เห็นจึงพึ่งตนเองด้วยการใช้วิธีวิดน้ำเรียกวัว

จ้ว่วิ่งไปเร็วพลัน	แต่นายตันลงโค้งโค้ง
ลุกขึ้นวิ่งโหยงๆ	ตามโคไปก็ไม่ทัน
เพื่อนร้องว่ายูๆ	อย่ากลัวกูอยู่ที่นั่น
จ้วได้ยึนกล้วตัวสั้น	หันเข้าพาไปไกล
วิดน้ำสาตค่อยๆ	ว่าอ้ายอย่าพาโล
วิ่งไปจะอดไซ	กินหญ้าบ้างยังดีกว่า
	(นายตันคำกาพย์, หน้า 235-242)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นทำให้เห็นว่าผู้ที่พึ่งตนเองได้สามารถดำรงตนอย่างอิสระ สามารถช่วยเหลือตนเอง ไม่เป็นภาระของใคร สามารถแก้ปัญหาและปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับที่สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (2549, หน้า 62) ได้อ้างพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 18 ธันวาคม 2512 เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

การพึ่งตนเองนั้นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติประจำตัวบุคคลสองอย่าง คือความสามารถนำวิชาการที่ได้ศึกษามาใช้ในการปฏิบัติงานประการหนึ่ง ความฉลาดที่จะวินิจฉัยให้เห็นทางเสื่อม ทางเจริญ พร้อมทั้งทางที่จะพ้นความเสื่อม ดำเนินไปให้ถึงความเจริญอีกประการหนึ่ง ประการแรกเป็นเรื่องของการให้การศึกษาเช่นที่ท่านได้รับมาเป็นลำดับจนจบชั้นอุดมศึกษานี้ แต่ประการที่สองเป็นเรื่องของการฝึกหัดคิดใคร่ครวญ ให้เข้าใจแจ้งชัดในเหตุที่แท้ในผลที่แท้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการงานทั้งปวง และเป็นเครื่องบันดาลผลสำเร็จที่ดี ที่เป็นประโยชน์ที่จริงทุกอย่าง

1.1.1.4 การมีสำนึกในทางศีลธรรม การมีสำนึกในศีลธรรมเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการสำนึกในหลักของความประพฤตินี้ดีที่ชอบ โดยเน้นที่การไม่ประพฤตินิดศีลห้า ดังเรื่องจันทาคำกาพย์ กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้ของจันทาคว่าตอนที่จันทาคเดินทางไปในป่าได้ช่วยเหลือนางพรหมจารีที่ถูกสามีมลอยแพมา ในช่วงที่นอนด้วยกันกลางป่า นางพรหมจารีพยายามยั่วยุให้จันทาคมีเพศสัมพันธ์ด้วย แต่จันทาคปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่านางมีสามีแล้ว แสดงให้เห็นนิสัยของการไม่ประพฤตินิดศีลธรรมของจันทาคเป็นอย่างดี

ผัวเจ้ายังอยู่   จะมาจู้ลู่   พี่ไม่หาญทำ
 ผัวนางค้ำคา   เป็นเวรกรรม   การเมถุนทำ   นั้นใช่พอดี
 (จันทาคำกาพย์, หน้า 109)

เรื่องเต่าทองคำกาพย์แสดงให้เห็นคุณธรรมจริยธรรมของเต่าทองว่าเป็นผู้รักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัด ตัวละครกล่าวถึงโทษของผู้ที่ผิดศีลไว้ว่า หากทำผิดศีลห้าข้อที่หนึ่งจะมีอายุสั้น และตกนรก หากลักทรัพย์จะกลายเป็นคนเข็ญใจ หากทำผิดประเวณีจะเกิดเป็นกะเทย หากกล่าวเท็จ ปากจะมีกลิ่นเหม็น และหากดื่มสุราจะถูกตีดินนินทา ผู้ที่รักษาศีลห้าไว้ได้จะพบแต่ความสุขความเจริญ กล่าวคือหากไม่ฆ่าสัตว์จะกลายเป็นผู้ฉลาดหลักแหลม หากไม่ลักทรัพย์จะเป็นผู้มีสมบัติมาก หากไม่ล่วงประเวณีหญิงที่มีสามีแล้วจะมีรูปโฉมงดงาม หากไม่มูสาจะมีกลิ่นปากหอม และหากไม่ดื่มสุราจะมีเสียงอันไพเราะ และเป็นหนทางที่จะบรรลุนิพพาน

ใครไม่ฆ่าสัตว์   ผู้นั้นแจ่มจัด   บริบูรณ์พรายเพรา
 ผู้ใดไม่ลัก   ทรัพย์ท่านไม่เอา   ผู้นั้นบางเบา   ทรัพย์สิ้นศฤงคาร
 ผู้ใดไม่ล่วง   ประเวณีทั้งปวง   ผู้ใดจักปาน
 รูปงามโสภี   โสภาสะคราญ   สะสวยทุกประการ   ทุกสิ่งสบบรรพ์
 ใครไม่มูสา   กลิ่นปากเจระจา   หอมศรีอบุชบัน
 ชอบใจชน   ทัวทั้งเขตคัน   กลิ่นอายเพื่อนนั้น   คนมักพอใจ

ใครไม่กินเหล้า ผู้นั้นจักเข้า สู่นิรพานใน
 เสี่ยงเพราะเนื้อจ๋า ผ่านทั้งหัวใจ เราจักชี้ให้ จำใจทุกประการ
 (เต๋าทองคำกาพย์, หน้า 412-413)

เรื่องสุทธิกรรมาชดกคำกาพย์แสดงให้เห็นคุณธรรมจริยธรรมของสุทธิกรรมาที่
 รักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกัน โดยทำหน้าที่สอนผู้อื่นให้รักษาศีลห้าด้วย จนมีผู้ศรัทธา
 เลื่อมใสและนำหลักคำสอนไปประพฤติปฏิบัติตามจำนวนมาก ดังตัวอย่างการสอนผู้อื่นต่อไปนี้

แล้วจึงรับเอาศีล	ทั้งห้าองค์อันเพริศพราย
เปนเพื่อนถาวรกาย	จะพาตัวไปสู่สวรรค์
อนึ่งคือปาณา	ติปาตาห้ามสำคัญ
อย่าได้เบียดเบียนกัน	ชีวิตรสตวเปนทั้งหลาย...
อนึ่งอะทินนาทาน	ทรัพย์ผู้อื่นไซ้ของตน
เจ้าของยังอลคน	หวงแหนอยู่ทุกประการ...
หนึ่งเล่าคือกาเม	สุมิจฉายาสมาคม
ลักเลียบลอดประสม	ด้วยเมียท่านทำชู้ชย...
อนึ่งเล่าในมุสา	ว่าสั่งสรรพทุกอัน
จงให้เปนยุครธรรม์	ในทำนองอาจารย์..
หนึ่งเล่าสุราบาน	คือน้ำเมาอย่าได้กิน
ทั้งห้าเปนอาจิณ	ยังห้าอีกคือเมรัย

(สุทธิกรรมาชดกคำกาพย์, หน้า 462-466)

การศึกษาข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ที่มีศีลธรรมที่ดีงามจะพบแต่ความสุขความ
 เจริญในชีวิต นอกจากนี้ยังได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนทั่วไป และยังเป็นที่พักพิงของผู้อื่น
 ได้อีกด้วย ด้วยมีคุณสมบัติของคนดี สอดคล้องกับที่พระบรมราชาโชวาทเนื่องในงานเปิดศาลคดี
 เด็กและเยาวชนกลางและสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง วันที่ 28 มกราคม 2495 ว่า “ในการ
 ดำรงตนในภายหน้านั้น ท่านจะต้องประพฤติให้ดีให้เหมาะสมแก่ฐานะ รู้จักผิดและชอบ
 ประกอบอาชีพโดยสัมมาอาชีพะ ไม่เสเพล และไม่ปล่อยตนให้เป็นทาสแห่งอบายมุขต่าง ๆ ดังนี้
 แล้ว ท่านก็จะสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองและครอบครัวของท่าน และจะเป็นที่นับถือของบุคคล
 อื่น” (ประมวลพระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 146)

1.1.1.5 ความขยันหมั่นเพียร ความขยันหมั่นเพียรเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการตั้งใจทำหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะ อุตทน ไม่ท้อถอย จนงานสำเร็จตั้งใจหวัง ตั้งตัวละครสฺบิณที่มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน สุดท้ายก็พบแต่ความสุขความเจริญ

เรียนฝ่ายวิสหสนา	อุตส่าห์เพียรทุกราตรี
สำหรับดับอินทรีย์	ให้เห็นโทษในรูปกาย
ปราศจากรูปนามธรรม	อยู่เป็นสุขแสนสบาย
สูงศรีไม่มีระคาย	ให้เห็นโทษในรูปกาย

(สฺบิณคํากาพย์, หน้า 62)

เรื่องวันการคํากาพย์ กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมของวันวารที่มีความขยันหมั่นเพียรด้านการค้าขาย แม้ล้มเหลวก็นำไปขายใหม่ ตั้งแต่ฝากปลาทุเค็มขึ้นราให้นายสำเภาก็ขายยังต่างเมือง ต่อมาก็ฝากมะพร้าวและศรชัยไปขาย สุดท้ายก็ประสบความสำเร็จทั้งในชีวิตการงานและการครองเรือน ในขณะที่เรื่องนายตันคํากาพย์ กล่าวถึงความขยันหมั่นเพียรของนายตันหลังจากที่ตาหายบอดแล้วว่าส่งผลให้อยู่เย็นเป็นสุข กลายเป็นเศรษฐี ดังตัวอย่าง

หยุดบดทงดพลัน	กล่าวถึงนายตัน	อยู่กับภรรยา	
ทำมาค้าขาย	สบายนักหนา	เพราะว่าหน่วยตา	หายแล้วเป็นดี
ประมาณนานมาได้สิบปีตรา	ค้อยมามั่งมี		
ด้วยเป็นเชื้อชาติ	มารยาทเศรษฐี	เงินทองมากมี	เศรษฐีพ่อค้า

(นายตันคํากาพย์, หน้า 506)

การศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ขยันหมั่นเพียรจะมีความวิริยะอุตสาหะ และมานะบากบั่นในการทำงาน จนส่งผลให้การทำงานเจริญก้าวหน้า ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญที่เยาวชนควรนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล 5 กรกฎาคม 2533 (ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 140) ตอนหนึ่งว่า

การทำงานให้สำเร็จผลอันพึงประสงค์ได้ด้วยดีนั้น เบื้องต้น แต่ละคนจะต้องมีปณิธานที่เที่ยงตรง ในอันที่จะทำงานทำหน้าที่ได้ด้วยความอุตสาหะ พยายามด้วยความหนักแน่นอดทน ให้บรรลุผลสำเร็จ เมื่อจะเริ่มงานสิ่งใด ก็ให้พยายามคิดพิจารณาให้จนเห็นจุดหมาย เห็นสาระเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของงานนั้น อย่างแจ่มแจ้งแล้ว จึงลงมือกระทำด้วยความตั้งใจ มั่นใจ และความรับผิดชอบอย่างสูง ให้งานดำเนินลุล่วงตลอดไป

1.1.1.6 ความมีระเบียบวินัย ความมีระเบียบวินัย เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติของสังคม ทั้งยังรู้จักแบ่งเวลาในการทำงานและปฏิบัติตามเวลาที่นัดหมาย ดังพฤติกรรมของตัวละครพลวิชัยคำวี่ที่มีระเบียบวินัยในการเรียนโดยเรียนตามเวลาที่กำหนด ไม่ปล่อยปละละเลย สุดท้ายก็สำเร็จดังที่หวัง

จะเล่าอะไร   อาศัยน้ำใจ   ไม่ละปะละหนี
 เข้าคำรำไป   แต่ในวิธี   สารานี้มี   ว่าไปใจจำ
 (เสื่อโค กกาคำกาพย์, หน้า 103)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้ทำให้เห็นว่าผู้ที่มีระเบียบวินัยจะเป็นผู้ที่รู้หน้าที่ของตน ซึ่งช่วยให้การเรียนและการงานบรรลุผล หากขาดคุณธรรมจริยธรรมข้อนี้จะมีชีวิตที่ไร้ระเบียบ ทำอะไรก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีความคิดอ่านที่สับสน ดังพระบรมราชาชาวทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน วันที่ 1 เมษายน 2527 (ประมวลพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 157) ตอนหนึ่งที่ว่า “คนทำงานดีคือคนมีระเบียบ ได้แก่ ระเบียบในการคิดและในการทำ ผู้ไม่ฝึกระเบียบไว้ ถึงจะมีวิชา มีเรี่ยวแรง มีความกระตือรือร้นอยู่เพียงไร ก็มักทำงานให้สำเร็จดีไม่ได้ เพราะมีความคิดอ่านสับสนว่าวุ่น ทำอะไรก็ไม่ถูกลำดับขั้นตอน มีแต่ความลังเลและขัดแย้ง ทั้งในความคิด ทั้งในการปฏิบัติงาน”

1.1.1.7 การมีปัญญา รู้ชัด การมีปัญญา รู้ชัด เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการมีความรู้ที่กระจ่างชัด ถูกต้อง ซึ่งเกิดการศึกษาเล่าเรียน การสังเกต การสนทนากับผู้อื่น หรือการอ่านจากตำราทำให้คิดเป็นเหตุเป็นผล สามารถทำความเข้าใจปัญหา วินิจฉัยปัญหาและแก้ปัญหาได้ ดังพฤติกรรมของตัวละครวรพินธ์ที่มีปัญญา รู้ชัด สังเกต พินิจพิเคราะห์ว่ามีปริศนาที่ซ่อนอยู่ในข้อความที่ว่า “แก้วที่อยู่ในห้องโศกหาเงาไม่พบ ถ้าจะเอาให้เอาอุจจาระกุมราทำเป็นเสาชง เอาทองแดงแล้วดำติดที่ปลายเสาชงค้ำนับดวงแก้ว” ได้ พระวรพินธ์แก้ได้ว่าแก้วอยู่ในห้องโศกคือตำราศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในถ้ำ อุจจาระกุมรามาคือเอาขี้ผึ้งมาทำเป็นเทียน เอาทองแดงแล้วดำติดที่ปลายเสาชงค้ำนับดวงแก้วคือจุดเทียนให้แสงสว่างแล้วค้ำนับบูชาแก่ผู้เป็นเจ้าของตำรา เมื่อใช้ปัญญาแก้ปริศนาได้แล้วก็ได้ตำราที่ซ่อนอยู่ในถ้ำมาศึกษาต่อไป

ว่าแก้วอยู่ในท้องโค	เห็นแต่ฉาโย
ของดีมีในโคหา	
แก้วเล่าคฤาเพลาคำมร่า	ศักดิ์สิทธิ์ฤทธา
แต่ล้วนวิชาเลิศฤ	
อุจจาภุมรานั้นคือ	ชี้ฝั่งไร่ฤ
เสารงนั้นคฤาเทียนชัย	
ทองแดงกลับดำคฤาไฟ	จุดเทียนแสงใส
ค่านับซื้อดวงมุนิน	

(พระวรพินธ์คำกาพย์, หน้า 435)

เรื่องนายตันคำกาพย์จะเห็นพฤติกรรมการใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตัวละครนายตันจนสามารถเอาตัวรอดไปได้ทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่อยู่ในสภาพของคนตาบอด เช่น ตอนที่เดินเข้าห้องหอ นายตันเผลอเดินเข้าไปในห้องครัว จนนางคิดซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของนายตันรู้สึกผิดสังเกตุจึงเข้าไปร้องทักที่มารบริเวณนี้ นายตันใช้ปัญญาตอบไปว่ามาที่ห้องครัวเพราะต้องการเตือนแม่ครัวไม่ให้ปรุงอาหารที่มีรสจัดมาก เนื่องจากญาติของตนป่วยเป็นโรคตาอยู่ ต่อมาจึงเดินเข้าห้องหอไป นางคิดจึงไม่สงสัยพฤติกรรมของนายตัน รีบทำตามคำขอของนายตันทันที

เสร็จแล้วด้วยพลัน	จึงพานายตัน	เข้าห้องตาตุ	
ที่ครัวไฟนาง	คนหนึ่งฉาวฉู้	นายตันมีรู้	นั่งลงด้วยไว
ฝ่ายข้างนางคิด	เป็นคนสนิท	กันมาแต่ไทร	
นั่งทำกับข้าว	จึงกล่าวปราศรัย	นั่งลงทำไต่	ครัวไฟนี้หนา
แก้ตัวทันที	บอกความแก่พี่	สักน้อยหนึ่งหรา	
ว่าลุงขุนอินทร์	หม่อมนิลจินดา	สองคนนั้นหนา	ปากเป็นตาลทราง
อย่าทำให้ผิด	ใส่พริกหลายเม็ด	น้ำตาโคบคาง	
เขาเป็นผู้ใหญ่	เอาใจเขาบ้าง	ว่าพลันผันย่าง	วางเข้าห้องใน

(นายตันคำกาพย์, หน้า 495)

เรื่องสุบินคำกาพย์แสดงการมีปัญญาความรู้ชัดของสุบินที่สามารถจดจำคัมภีร์ทั้ง 12 ผูกได้ คือ มงคลสูตร รัตนสูตร กรณียเมตตสูตร ชันธปริตร โมรปริตร รัชคคปริตร อาภูนาภุยปริตร วัฏฏุปปริตร อุงคุลิมาลปริตร โพชฌังคปริตร อภัยปริตร และชยปริตร

ปัญญาปรากฏลือ	เรียนหนังสือจบขอมไทย
สวดมนต์บ่นขึ้นใจ	สิบสองผูกจำผังทรวง

เท่าหนึ่บิดา	สอนข้าบุตรดา	แต่ชีพยังเปน
จำได้ไม่รู้	ลองดูให้เห่น	หงส์แกงกินเปน ความลับหม่อมฉาน
ท่านท้าวฟ้งอรรธ	คำโพธิสัตว์	ดั่งเทพย์บรรหาร
ตริวาชาชนี่	เชื้อชาติชานาญ	กูเองสามาน จึงดั่งเขากล่าว

(สุทธิกรรมชาดกคำกาพย์, หน้า 450)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้ทำให้เห็นว่าการมีปัญญาชัดช่วยให้การเรียนการงานสำเร็จลุล่วง และช่วยให้การวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ง่ายขึ้น สอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 104) ได้อ้างถึงพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหงวันที่ 12 ธันวาคม 2522 มีความสำคัญว่า

ปัญญา ความรู้ชัด ซึ่งเป็นกำลังสำคัญสำหรับการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะต้องผ่านพบในการปฏิบัติงาน ความรู้ชัดนี้หมายถึงความรู้ที่กระจำงถูกต้อง ตามเหตุตามผลและตามจริง เกิดขึ้นได้โดยอาศัยความรู้อันกว้างขวางที่ไ้รู้ได้เห็นได้ศึกษาสังเกตมาแล้วเป็นเนื้อหา อาศัยสติความ ระลึกรู้และความมีใจสงบ ตั้งมั่นในความเป็นกลาง ไม่หวั่นไหวด้วยอคติเป็นพื้นฐานรองรับและเป็นเครื่องพิจารณา ถิ่นกรอง สำเร็จเป็นความรู้ความเห็นที่ชัดเจนถูกต้อง ทำให้สามารถวินิจฉัยชี้ชัดในกรณีทั้งปวงได้แม่นยำถูกต้อง ผู้มีกำลังปัญญาจึงรู้จริงและรู้ซึ่ง มองเห็นปัญหาและภารกิจของตนได้ชัดเจนโดยตลอดหมดทุกอย่าง และสามารถปฏิบัติบริหารให้สำเร็จเรียบร้อยได้โดยยุติธรรม ถูกต้อง

1.1.1.8 ความมีสติรอบคอบ ความมีสติรอบคอบ เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่ เกิดจากการมีสติ รู้จักพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างถึถ้วน และระวังเหตุการณ์หน้าหลังอยู่เสมอ ดัง เรื่องพระวรวงศ์คำกาพย์ ตอนที่ตัวละครพระสุริยามาศและพระวรวงศ์ถูกเนรเทศออกจากเมือง ทั้งสองมีเพียงแหวน 2 วงติดกายซึ่งจะเป็นหลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่ามีเชื้อสายของกษัตริย์ พระสุริยามาศตรัสว่าการที่พระองค์ถือแหวนไว้ทั้ง 2 เรือนย่อมเป็นที่สังเกตได้ง่าย เพราะแหวนมี น้ำหนักมากคือวงละ 1 ทะนาน และมีรัศมีเรืองรอง จึงจะแบ่งแหวนให้ห้องถือไว้ด้วย พฤติกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความมีสติรอบคอบ ต่อมาผู้แต่งก็เน้นย้ำพฤติกรรมด้านดังกล่าวอีก โดยให้ พระสุริยามาศเตือนสติพระวรวงศ์ให้ระมัดระวังคำพูดและการกระทำเมื่ออยู่ต่างเมือง ดังนี้

ดูราเจ้าพี่	เมืองบ้านท่านนี้ เรอาอย่าทะนง
หัวแหวนแม่ให้	เอาไว้กับองค์ แหวนพระชำมรงค์

รัศมีวิตถาร

เราปันกันถือ	ถ้าใครถามชื่อ	บอกว่าข้าวสาร	
ครั้งตะพายห่อเดียว	ใหญ่หนักเกินการ	แบ่งออกสองทะนาน	ห่อน้อยย่อมลง
เจ้าถือมิได้	พี่จะช่วยให้	เจ้าศรีวรวงศ์	
แต่เราจะแบ่ง	ตามที่ประสงค์	ซอญไว้กับองค์	รอดซื้อข้าวกิน
วรวงศ์เจ้าพี่	เมืองบ้านท่านนี้	เจ้าอย่าดูหมิ่น	
ปากหวานลมหวาน	ขอทานท่านกิน	เจ้าอย่าดิฉิน	อวดอ้างวางถ้อย
แม้ท่านว่าไร	อย่าตอบท่านไป	นึ่งเสียเถิดน้อง	
เราคนยากไร้	พลัดมาทั้งสอง	ไม่มีพวกพ้อง	ใครจักปราณี
เราสองพี่น้อง	พลัดมาทั้งสอง	กำพร้าชนนี้	
ฟังคำพี่สอน	วรวงศ์เจ้าพี่	ชาวบ้านเมืองนี้	ใช้ญาติกาเรา
เจ้าอย่าเอามา	พูดเล่นเจรจา	เนื้อถ้อยความเขา	
อดอยากก้มหน้า	ตามกรรมของเรา	ลูกเขาเมียเขา	เจ้าอย่าดูแคลน

(พระวรวงศ์คำกาพย์, หน้า 164-165)

เรื่องจันทาคดคำกาพย์ แสดงถึงคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นของจันทาคดในตอนที่พระยาภาวีนร่ายมนตร์เสกพระยานาคล้อมเมืองไว้โดยไม่ให้ใครเห็นเพื่อจะจับนางพรหมจารี ฝ่ายจันทาคดผู้มีสติรอบคอบอยู่เสมอบอกสำรวจเมืองแล้วพบว่าเงียบจนผิดปกติ จึงเอาแก้วทิพยเนตรอมเข้าปาก ทำให้เห็นพระยานาคที่แอบแฝงเข้ามา

เมื่อนั้นภูมินทร์	ท่านท้าวภาวีน	สมเด็จจตุร	
ท้าวให้โยธา	ล้อมพระนคร	รอบแล้วจตุร	ค่อยสำรวจใจ
จึงเอาเชือกมา	เสกด้วยมนตรา	พระเวทเกรียงไกร	
ให้เป็นพญานาค	กายาเติบโตใหญ่	สั่งให้เข้าไป	ที่ในบุรี
ขึ้นอยู่บนปราสาท	จงมัตเอนาง	อีพรหมจารี	
ออกมาให้ได้	เร็วไวบัดนี้	จึงพญานาคี	เข้ามาทันใด
อยู่บนปราสาท	เจ้าจันทาคด	ไม่ไว้พระทัย	
เอาแก้วทิพยเนตร	อมเข้าทันใจ	พิจารณาไป	เห็นนาคนาคี

(จันทาคดคำกาพย์, หน้า 131)

เรื่องพญาหงส์คำกาพย์ แสดงความมีสติรอบคอบของพญาหงส์ตอนหนึ่งว่า วันหนึ่งพระมเหสีของพญาหงส์มาแล้วให้พญาหงส์ฟังว่าเจ้าเมืองเรณูเสาสั่งให้นายพรานขุดสระเพื่อให้บรรดาหงส์มาเล่นน้ำ โดยหวังให้เป็นทาน พญาหงส์ฟังเช่นนั้นก็มีความเห็นว่าน่าจะเป็นแผนลวงของเจ้าเมือง เพราะคิดพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่าเหตุการณ์นี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

มีนกจึงมีแร้ว	มีสระแก้วจึงมีบัว
มีชู้จึงมีผ้า	กลลวงล่อให้หลงไหล
เราอยู่ในไพรป่า	ช้านานมารู้เท่าไร
ไม่เห็นจักมีใคร	ขุดสระได้ให้เป็นทาน
	(พญาหงส์คำกาพย์, หน้า 397)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีสติรอบคอบจะสามารถป้องกันตนเองและผู้อื่นไม่ได้รับความเสียหายได้ โดยผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าวจะรู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง จึงเตรียมหาช่องทางป้องกันไว้ ทำให้ระแวดระวังการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 87) อ้างถึงพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ 28 สิงหาคม 2518 เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้ มีใจความว่า “คนที่มีการศึกษาที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้ว่า จะแก้ไขอย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องรอบคอบระมัดระวัง ที่จะพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่มุม แล้วจัดการให้ถูกต้อง ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล ข้อที่พึงระมัดระวังอย่างยิ่ง คือการแก้ปัญหาโดยรีบเร่งด่วน”

1.1.1.9 ความพอเพียง ความพอเพียง เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควร พอประมาณเพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยและพึงเพื่อการปลูกฝังเรื่องนี้ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ดังในเรื่องเจ็ดจําคำกาพย์ ตัวละครเจ็ดจามีนิสัยพอเพียง เมื่อหาอาหารก็หาแต่เพียงอิมท้องเท่านั้น ดังนี้ “เป็นคนทลิตทา เทียวหาอาหารแต่พออิมท้อง” (เจ็ดจําคำกาพย์ : 405) ในขณะที่สุทธิธรรมก็ใช้ชีวิตอย่างสมถะ เมื่อบิดาเสียชีวิตก็ยกเรือกวสวไร่นา แก้วแหวนเงินทอง รวมทั้งข้าทาสบริวารให้เป็นทาน เหลือไว้เพียงประทังชีวิต

โคควายข้าชายหญิง	ทั้งแหวนทองแลเงินตรา
สวนเรือกทั้งไร่นา	ยกปันแบ่งให้เป็นทาน
ไว้แต่พอได้เลี้ยง	ชีวิตไปเบื้องหน้านาน
อันโลกในสันดาน	โพธิสัตว์นั้นไม่มี
	(สุทธิธรรมชาดกคำกาพย์, หน้า 407)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีความพอเพียงจะพอใจในสิ่งที่มี จะใช้เท่าที่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้เบียดเบียนผู้อื่นน้อยลง ผู้ที่ยึดถือความพอเพียงได้ถือได้ว่าได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย ดังที่ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและ

พัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) (2552, หน้า 164) อ้างถึงพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชวังดุสิต วันที่ 8 ธันวาคม 2541 ว่า “คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย... มีความคิดว่าต้องทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข”

1.1.1.10 ความอดทนอดกลั้น ความอดทนอดกลั้น เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการยอมรับความยากลำบากที่เกิดขึ้น และรู้จักรักษาอารมณ์ของตนที่ถูกกระทบกระทั่งจากสิ่งต่าง ๆ ด้วยการใช้เวลาพิจารณาถึงผลที่จะได้รับ คุณธรรมจริยธรรมด้านนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมตัวละครจันทาคาดที่แสดงความอดทนอดกลั้นหันหลังให้แก่หญิงทั้ง 3 นางที่พยายามยั่วยุให้ตนตอบสนองทางกามารมณ์ โดยตริกรตรองแล้วว่าหญิงเหล่านี้ต่างก็มีบิดามารดาคุ้มครอง หากทำตามอำเภอใจจะทำให้บุพการีของพวกนางชุนเคืองได้ ดังที่หญิงทั้งสามกล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละครกับบิดาว่า

สามนางจึงว่า	บิดามารดา	อย่าได้กินใจ	
จันทาคาดคนนี้	เพื่อนอัชฌาสัย	ลูกอ่อนมิได้	เป็นคนลามลวน
เข้านอนให้ชิต	ข้าแก้งสะกิด	ทำสนิทชิดชวน	
เจ้าผินหลังให้	มิได้ลามลวน	ที่จะยียวน	ในกามโลกีย์

(จันทาคาดคำภำพย์, หน้า 101)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความอดทนอดกลั้นเป็นคุณธรรมจริยธรรมสำคัญที่เยาวชนพึงยึดถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อยังเรียนหนังสือ จะต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งยั่วยุทั้งหลาย เช่น การเสพอบายมุข หรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนเวลาอันสมควร เพื่อช่วยไม่ให้เกิดผลร้ายต่อตนในภายหลัง ผู้ที่มีความอดทนอดกลั้นจะมีเวลาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีสติและรอบคอบมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 94) อ้างถึงพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 14 กันยายน 2516 เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ความรู้จักอดทนและอดกลั้น ไม่ยอมตัวยอมใจให้วู่วามไปตามเหตุการณ์ ตามอคติ และอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจนั้น ทำให้เกิดมีการยั้งคิด และธรรมดาคนเราเมื่อได้ยั้งคิดแล้ว ย่อมมีโอกาสที่จะพิจารณาเรื่องที่ทำความที่พูด ทบทวนดูใหม่ได้อีกคำรบหนึ่ง การพิจารณาทบทวนเรื่องใด ๆ ใหม่ย่อมจะช่วยให้มองเห็นละเอียดชัดเจนขึ้น

1.1.1.11 ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความรับผิดชอบในหน้าที่ เกิดจากการรู้และสำนึกในหน้าที่ของตน รู้ว่าตนมีหน้าที่ใดก็มุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่นั้นอย่างแข็งขัน ด้วยความเอาใจใส่ โดยไม่ไปก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น ดังตัวละครสุบินที่รู้ว่าตนมีหน้าที่เรียนหนังสือก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ โดยไม่ไปก้าวก่ายหน้าที่ผู้อื่น พร้อมทั้งแสดงความเคารพเชื่อฟังผู้สอน คอยปรนนิบัติรับใช้ผู้มีพระคุณ และแสดงน้ำใจต่อเพื่อนนักเรียนด้วยกัน

เจ้าสุบินครั้นบวชแล้ว	อารมณ์แผ่วในทางธรรม
อุตสาห์เพียรทุกวัน	มีศรัทธาพันกำลั่ง
ทุกสิ่งก็สถิต	เจ้าตั้งจิตคอยระวัง
ราตรีตีระฆัง	ประชุมพระในวิหาร
หาพินดุนใหญ่ ๆ	มาก่อไฟในเชิงกราน
เข้าห้องพระอาจารย์	จตุรุษเทียนชวลา
น้ำท่าเจ้าถ่ายล้าง	ตั้งไว้ข้างพระอุปัชฌาย์
เอาท่อนตักน้ำมา	ยอสองมือน้อมประเคน
ปัดกวาดปูที่นอน	แต่งฟูกหมอนพระมหาเถร
ครั้นท่านทอดองค์เอน	บีบขยำดินซ้ายขวา
เสร็จกิจกลับมาห้อง	อุตสาห์ท่องบทคาถา
จำแลวก็นิทรา	กำหนดนอนสองยามปลาย
ครั้นพระอาทิตย์ส่อง	แตกแสงทองขึ้นพรายพราย
เจ้าเก็บดอกไม้ถวาย	ใส่เครื่องแก้วที่บูชา
ต้นโพที่พระตรัส	เจ้าปฏิบัติทำวันทา
ดอกไม้กองบูชา	พระพุทธรูปและเจดีย์
บิณฑบาตกลับมาวัด	เจ้าแต่งจัดข้าวสาลี
ต้มผัดและบั้งจี๋	ใส่สำหรับประเคนครู
สิ่งใดชอบใจฉัน	แต่งทุกวันให้กินอยู่
ดูแลจงอุชู	ยกใส่พอกแล้วประเคน
ยกสำหรับกลับมาพลัน	ก็ชวนกันเข้ารับเดน
ตามกิจกรรมเนียมเนร	ครั้นฉันแล้วสวดอ่านเขียน
เจ้าสุบินหน่ออรหัต	โสมนัสในความเพียร
อาสากวาดแผ้วเตียน	ตั้งขันดีเอาส่วนบุญ
น้ำอาบและน้ำฉัน	นานหลายวันเป็นขมุณ
เจ้าล้างเทน้ำขุ่น	ตักน้ำใสมาใส่ลง

ดูแลทั่วทั้งวัด	เจ้าปฏิบัติรักษาสงฆ์
ภิกษุทุกทุกองค์	มีความรักความเมตตา
เจ้าอยู่จำเรณูสวัสดิ์	เป็นเที่ยงทัตในสิกขา
คำครุสังสนทนา	จามั่นคงไม่หลงไหล
	(สุบินคำกาพย์, หน้า 61-62)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีความรับผิดชอบในหน้าที่ย่อมเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น และเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาประเทศ ดังพระบรมราชาบาทที่พระราชทานแก่คณะครูอาจารย์ นักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 7 มิถุนายน 2521 (ประมวลพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 44) ว่า

หน้าที่สำคัญของนักเรียนอยู่ที่เรียนให้เต็มกำลังและให้สำเร็จ การจะเรียนให้ได้อย่างนั้น จะทำอะไรก็ต้องเข้าใจว่า เราจะต้องมีวิชาสำหรับสร้างตัวให้มีความสุขความเจริญต่อไปข้างหน้า... และการที่จะเรียนให้ดี ให้รู้วิชาแจ่มแจ้งลึกซึ้งได้นั้น นอกจากจะอยู่ที่ความตั้งใจและความหมั่นเพียรแล้ว ยังอยู่ที่ความมีสัมมาคารวะ ความฉลาดที่จะทำตัวให้เป็นที่ยอมรับของครูด้วย ถ้าทำตัวดี มีความอ่อนน้อมเคารพเชื่อฟังครู เอาใจใส่ช่วยเหลือครูในกิจต่าง ๆ แม้เล็กน้อยก็ไม่นิ่งดูตาย หรือเฉยเมย ครูย่อมมองเห็นความดีในกายใจของตัว จะรักใคร่เหมือนเป็นทั้งลูกทั้งศิษย์ จะยินดีสั่งสอนอบรมความรู้อย่างดีทุกอย่างให้โดยเต็มใจและจริงใจ ให้เล่าเรียนสำเร็จผลได้เต็มเปี่ยม จึงขอให้จำไว้และพยายามปฏิบัติให้ได้ทุกคน

1.1.1.12 ความสัตย์สุจริต ความสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการประพฤติตรง ไร้เล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจทั้งต่อคนและต่อหน้าที่ คุณธรรมจริยธรรมด้านนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของตัวละครวงศ์ที่มีความสัตย์สุจริตต่อคำพูดของตน ดังตอนที่เศรษฐีโลภันไปฟ้องท้าวผศศเจ้าเมืองว่าพระวรวงศ์ภัยยกแหวนของตนจึงขอให้เจ้าเมืองลงโทษพระวรวงศ์ซึ่งแจ้งด้วยความสัตย์สุจริตว่าตนไม่ได้ขโมยแหวน เพราะแหวนวงนั้นเป็นของตน โดยจะขอพิสูจน์ด้วยการบุกน้ำลุยไฟ หรือให้พระราชาประหารชีวิตหากว่าตนกล่าวเท็จ

โลภันกราบทูล	ว่านี่แลโจร	ลักหัวแหวนเอา
ท้าวตรัสถามมา	เอ็งคิดใจเบา	ลักหัวแหวนเขา เศรษฐีโลภัน
ให้การตามสัตย์	เอ็งลักกระบัด	จับได้ไล่ทัน
จริงหรือหาไม่	ให้การจงพลัน	บัดนั้นทรงธรรม์ พระศรีวรวงศ์

ทูลตามสัจจา	กระหม่อมฉันนี้หนา	ทูลความตามตรง
มิได้ฉกฉัก	หัวแหวนชำมรงค์	จริงแท้พระองค์ เฒ่ามูสาใส่
หัวแหวนกระหม่อมฉาน จอมแม่ประทาน ให้มาเมืองไกล		
ท่านชิงเอาได้	แล้วทอดความใส่	ว่าข้าโจรไพร ลักเอาหัวแหวน
ข้าขอพิสูจน์	ลุยเพลิงลงสมุทร	เท็จจริงจะแจ้ง
ถ้าแพ้อถวาย	ชีวิตพระแสง	เอาขวานผ่าแสง ทิ้งให้แรงกิน
(พระวรวงศ์คำกาพย์, หน้า 229)		

เรื่องพระรถเมรีคำกาพย์แสดงคุณธรรมจริยธรรมด้านความสัตย์สุจริตของพระรถตอนหนึ่งว่าพระรถเคยให้สัญญากับพระนางกัณฑ์ (นางเมรี) ว่าเมื่อนายมารักษาamarดาและป่าของตนจนหายดีแล้วก็จะกลับมาหานางภายใน 7 วัน พระองค์ก็ทำตามที่ได้พูดไว้ ดังความว่า

ภูมินทร์ไต่ยินความ	แม่ป่าห้ามตอบความมา
คำมั่นได้สัญญา	ว่าจะมาเจ็ดราตรี
ไม่กลับไปไม่ได้	อายุแก่ไพรเจ้ากัณฑ์
เขาจะว่าแกข้านี้	เขลาขลาดมิใช่ชาติชาย
ถ้าผิดพูดสิทธิ์ขาด	มูสาวาทอายุไม่หาย
อย่ากลัวมั่นตัวตาย	สูญอย่าให้เสียวาจา
(พระรถเมรีคำกาพย์, หน้า 232)	

เรื่องพญาหงส์คำกาพย์แสดงความสัตย์สุจริตของพญาหงส์ว่าในตอนที่พญาหงส์อยู่ในเมืองเพื่อเทศนาธรรมนั้น พระองค์ให้คำมั่นสัญญากับพระเจ้าเรณูเสนา และพระนางเขมาพระมเหสีว่าหลังจากที่ตนกลับไปยังถิ่นของตนแล้วจะรีบกลับมาทดแทนคุณก็ทำตามที่ได้พูด

ลูกจักษมาทดแทนคุณ	กว่าจะสิ้นบุญทั้งสองรา
แม่อุบายได้เศร้าโศกา	ลูกจักษลาพระบารมี
(พญาหงส์คำกาพย์, หน้า 418)	

มาโนนโพนแล้ว	องค์มิ่งเมียดแก้ว ชื่นชมยินดี
ท้าวพระยาทั้งสอง	ร้องชมบักชี มีเสียสัจวาที่
เที่ยงแท้หนักหนา	
(พญาหงส์คำกาพย์, หน้า 423)	

ผู้วิจัยพบว่าตัวละครที่มีคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นเป็นที่รักและได้รับการยกย่องจากคนทั่วไป สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 12 มิถุนายน 2497 ว่า “ผู้หนักแน่นในสัจจะ พูดอย่างไรทำอย่างนั้น จึงจะได้รับความสำเร็จ พร้อมทั้งความศรัทธาเชื่อถือ และความยกย่องสรรเสริญจากคนทุกฝ่าย การพูดแล้วทำ คือพูดจริง ทำจริง จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมเกียรติคุณของบุคคลให้เด่นชัด” (ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 144)

1.1.2 หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น หมายถึงหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ช่วยให้เยาวชนอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข ปรองดองและสมานฉันท์ ดังนี้

1.1.2.1 ความมีน้ำใจ ความมีน้ำใจ เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการมีความเอื้ออาทรต่อกัน รู้จักหวังดีต่อผู้อื่น และรู้จักยืนไม้ตรีให้โดยไม่หวังผลตอบแทน การปลูกฝังเรื่องนี้ปรากฏโดยทั่วไป ดังตัวละครพระวรินทร์ที่มีน้ำใจต่อคนและสัตว์อยู่เสมอ ตัวละครเจ็ดจาที่เมื่อแข่งเรือชนะแล้วก็นำเงินมาแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ตัวละครจันทาคาดแสดงน้ำใจซุบซิบชีวิตภัยให้รอดพ้นจากความตาย ซุบซิบตนางสุทชาติติงสา เจ้าหญิงกาลิกนครที่ถูกงูกัดตาย ซุบซิบตนายบุตรนายเรือสำเภาก็ถูกเสือกัดตาย ซุบซิบตนางเทวธิสังคา พระธิดาแห่งเมืองอินทปัตย์ ซุบซิบตพญานาค ซุบซิบตวิทยากร ช่วยเหลือชาวบ้านชาวเมืองที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น บอกรักที่อยู่ของช่างที่หายไปให้นายช่าง บอกรักที่ชอบสมบัติให้ชาวเมือง ช่วยทำลายภูตผีปีศาจให้ชาวเมือง พาหญิง 3 คนที่เดินหลงป่าไปส่งถึงบ้าน ช่วยนางพรหมจารีที่ถูกลอยแพ และช่วยพรหมณ์ 2 คนที่ได้รับความเดือดร้อนจากกระสือโดยไม่หวังผลตอบแทน ดังที่จันทาคาดตอบพรหมณ์ทั้งสองว่าช่วยเพราะเอาบุญเท่านั้น

จึงเจ้าว่าเล่า   ตัวของข้าเจ้า   มิได้ปองปุ่น
ซึ่งยกธิดา   เอามาแทนคุณ   เราจะเอาบุญ   มาช่วยแก้ไข
(จันทาคาดคำกาพย์, หน้า 88)

เรื่องพระรถเมรีคำกาพย์แสดงความมีน้ำใจของพระรถในตอนที่พระรถลงแข่งสะบ้ากับนายโคบาล นายโคบาลนำเงินและวัวจำนวน 50 ตัวมาเป็นเดิมพัน ปรากฏว่าพระรถเป็นฝ่ายชนะ พระรถแสดงน้ำใจด้วยการขอเงินเดิมพันเพียงครึ่งเดียว อีกครึ่งหนึ่งพระรถยกให้ภรรยาของนายโคบาล เพราะกลัวว่าจะได้รับความยากลำบากในภายหลัง ส่วนวัวที่ได้จากการพนันก็ขอไว้เพียงตัวเดียว ที่เหลือแบ่งปันให้ชาวบ้านไว้ใช้งานคนละคู่ รวมทั้งให้ภรรยา นายโคบาลด้วย เพราะรู้ว่าวัวควายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวนา พฤติกรรมดังกล่าวได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนทั่วไป

ก็เรียกเงินเดิมพัน	แจกปันกันเอาแต่กิ่ง
ที่ยังอยู่ชั่งครึ่ง	ยกให้เสียเมียโคบาล
แยกย้ายข้างฝ่ายงัว	ห้าสิบตัวงัวรู้การ
ปันให้แก่ชาวบ้าน	คนละคู่งัวรู้ไถ
พระเอาตัวหนึ่งถือ	ดำเหมือนหมึกฟางพีใหญ่
เหลือนั้นเอาไปไหน	ชคินให้นายโคบาล
นางเมียขึ้นปราศรัย	ข้าขอบใจแล้วเจ้าหลาน
หญิงชายสองฝ่ายลาน	ว่ากุมารดีเหลือใจ

(พระรถเมรีคำกาพย์, หน้า 120)

คุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีน้ำใจต่อผู้อื่นมักจะรู้จักเอื้อเพื่อเอื้อแผ่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ส่งผลให้มีแต่คนรักและชื่นชม ช่วยทำให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น ดังพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญลงพิมพ์ในนิตยสารที่ระลึกครบ 36 ปี ของสโมสรไลออนส์กรุงเทพฯ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2538 ใจความว่า “สังคมใดก็ตามถ้ามีความเอื้อเพื่อเอื้อกลมกลืนด้วยความมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน สังคมนั้นย่อมเต็มไปด้วยไมตรีจิต มิตรภาพ มีความร่มเย็นเป็นสุขน่าอยู่” (ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 116)

1.1.2.2 ความกตัญญูกตเวที ความกตัญญูกตเวที เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการรู้คุณ แล้วตอบสนองคุณทั้งต่อบุคคล ต่อสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมที่มีบุญคุณต่อตน คุณธรรมจริยธรรมด้านนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของตัวละครป่องครกที่ออกตามหาบิดามารดาที่พลัดพรากจากกัน โดยไม่คำนึงถึงความสุขส่วนตนที่ได้อยู่กับหญิงอันเป็นที่รัก ตัวละครนายตันที่ให้เงินยายบัวศรีเพื่อตอบแทนที่ช่วยบอกยารักษาดวงตาให้ ตัวละครจันทาคาที่ดูแลยายปาริสุทธิ หญิงชาวบ้านที่ให้ที่พักอาศัยเป็นอย่างดี ดังนี้ “หาเลี้ยงยายแก่นั้น เหมือนกับเลี้ยงพระมารดา” (จันทาคาคำกาพย์: 146) ตัวละครพระรถที่เข้าแข่งขันชนไก่และเล่นสบบ้าเพื่อนำเงินมาเลี้ยงดูมารดาและญาติ ทั้งเดินทางไปเมืองยักษ์เพื่อนำยามารักษาดวงตาของบุคคลอันเป็นที่รัก ดังที่พระรถกล่าวกับนางทศนารีผู้เป็นภรรยาว่ามารดานั้นหายากกว่าภรรยา จะไม่ทอดทิ้ง ดังนี้

ถ้าเป็นแต่ญาติ พี่ชายไม่ฉลาด	ไกลสักเพลา
พี่จากเจ้าไป	จะไวกลับมา พี่จะไปแทนค่า คุณของท่านเสีย
มารดาหายาก	หัวแตกเจ็ดภาค หายากกระหว่าเมีย
แม่นตกยากร้าย	ข้าก็ไม่ทิ้งเสีย ได้สักร้อยเมีย ไม่เสียบิดุมาร

(พระรถเมรีคำกาพย์, หน้า 292)

เรื่องสุบินคำกาพย์กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีของสุบินว่าช่วยมารดาทำงานทุกอย่าง ทั้ง ๆ ที่อายุยังน้อย จนทำให้ผู้เป็นมารดาอดซาบซึ่งไม่ได้ ต่อมาก็ออกบวชเพื่อโปรดสัตว์ และโปรดมารดาให้พ้นทุกข์ จนมารดาบรรลุหลักธรรมขั้นสูง ส่วนตัวของสุบินเองก็มีแต่คนยกย่องสรรเสริญ เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังตัวอย่างบางตอนที่ว่า

ว่าคุณแม่ขา	เหนื่อยพักนักหนา	หน้าแห่งอกกรม
ร่างกายฝ่ายผอม	ต้องแดดต้องลม	เมื่อย่าปรารมภ์ ลูกจักช่วยถือ
นางฟังลูกว่า	น้ำเนตรอาบหน้า	โลมลูบจูบมือ
เรี่ยวแรงเจ้าน้อย	ไม่เคยฝีกถือ	จะหาบรอดหรือ กำพำแม่อา
ส่วนเจ้าสุบิน	น้ำตารินริน	สงสารมารดา
แล้วลากกระเช้า	เล็อกหยิบผลผลา	ลูกอะไรแม่อา นุ่มนึ่มนำดู

(สุบินคำกาพย์, หน้า 55)

การศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่าการประพฤติดีต่อผู้ที่มีบุญคุณถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูซึ่งจะส่งผลให้พบแต่ความเจริญ ทำให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษารวมถึงสถาบันสังคมมั่นคง ดังที่สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (2549, หน้า 61) อ้างพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 26 ธันวาคม 2511 ว่า “ถ้าท่านประพฤติตนดีมีสัมมาอาชีวะเป็นหลักฐานเป็นที่เชิดชูวงศ์ตระกูล ก็เป็นการได้ทดแทนคุณบิดามารดา ถ้าท่านหมั่นศึกษาค้นคว้าวิชาการ ให้มีความรู้ความสามารถเหมาะแก่กาลสมัยก็เป็นการใช้ทดแทนคุณครูบาอาจารย์”

1.1.2.3 ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ความเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการยอมเสียสละความสะดวกสบายเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ สังกัดได้จากพฤติกรรมของตัวละครที่มักแบ่งปันทรัพย์สินเงินทองให้ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมักให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอยู่เสมอ ดังเรื่องสุทธิกรรมชาดกคำกาพย์ พญาหงส์คำกาพย์ และสุบินคำกาพย์ที่ตัวละครสุทธิกรรม พญาหงส์และสุบินต่างเสียสละความสุขส่วนตนให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป จนทำให้ชาวบ้านและพระราชารู้จักปกครองนครพลอยเลื่อมใสศรัทธาและยินดีนำหลักคำสอนไปปฏิบัติ ส่วนพญาหงส์ยังยินยอมให้นายพรานจับตัวไปถวายเจ้าเมืองที่ต้องการพิงธรรม เพราะไม่ต้องการให้นายพรานได้รับความเดือดร้อน ทั้งปรารถนาที่จะให้นายพรานได้รับรางวัลจากการจับตนด้วย

พรานปล่อยให้เราไป	เอากำไรบุญคุณกัน
เราเห็นไม่เป็นธรรม	ลักทานไปไหนจะเป็นผล

พรานป่าพาเราไป
โปรดนายให้เทียมคน

ถึงวังในพรหมพล
ได้ยศศักดิ์ทั้งเงินทอง
(พญาหงส์คำกาพย์, หน้า 402-403)

คุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้มีความจำเป็นสำหรับสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเอารัดเอาเปรียบ และแบ่งพรรคแบ่งพวก หากสมาชิกในสังคมคิดถึงคนหมู่มาก ยอมเสียสละเพื่อคนส่วนใหญจะทำให้สังคมพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ที่สำคัญคือ บุคคลนั้นจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้อื่นด้วย ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 120) อ้างถึงพระบรมราชาชาตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 11 กรกฎาคม 2524 ว่า

การเสียสละทำงานทำดีเพื่อการสร้างสรรค์ ด้วยความรับผิดชอบเต็มทีนั้น ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลดีอย่างหนึ่ง คือ มีผู้ศรัทธาเชื่อถือและนิยมยกย่องอย่างกว้างขวาง บุคคลเหล่านั้น เมื่อศรัทธาเชื่อถือในตัวผู้ปฏิบัติดีแล้ว ย่อมจะรับเอาความคิดจิตใจของผู้ปฏิบัติดีที่นิยมยึดมั่นในความดีเข้าไปด้วย แล้วน้อมนำมาปฏิบัติชอบปฏิบัติดีด้วยตนเอง ดังนี้ก็จะมีผู้ที่ศรัทธาในความดีเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

1.1.2.4 ความสามัคคี ความสามัคคี เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการมีความพร้อมเพรียง กลมเกลียว และถ้อยทีถ้อยอาศัยโดยไม่ทะเลาะวิวาท คุณธรรมจริยธรรมด้านนี้สังเกตได้จากพฤติกรรมของตัวละครเอก และตัวละครอื่น ๆ ที่พร้อมจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างแข็งขัน ปราศจากการทะเลาะวิวาท ดังเรื่องนายตันคำกาพย์ ตอนที่นายตันแต่งงาน มีเพื่อนบ้านร่วมแรงร่วมใจกันช่วยงานอย่างคึกคัก จนงานสำเร็จจุล่งไปได้ด้วยดี

พี่น้องทั้งชายชวา	วานเขามาตำข้าวสาร
พร้อมพรังสิ้นทั้งบ้าน	มาช่วยการทั้งหญิงชาย
เพราะว่านายตาบอด	ทอดประโยชน์ไว้มากมาย
เงินทองพอหยิบได้	ฝ่ายมดหมอเพื่อนเข้าใจ
เพื่อนบ่าวราวสามสิบ	บ้างช่วยหยิบการรุนไขว่
แบ่งปันให้กันไป	ช่วยกันบ้างข้างผู้หญิง
ชื่อหมูชื่อไข่เป็ด	ทำแล้วเสร็จเป็นทุกสิ่ง
ผู้ชายทั้งฝ่ายหญิง	จึงนัดกันในวันศุกร์
	(นายตันคำกาพย์, หน้า 490)

เรื่องนายตันคำกาพย์ยังปรากฏคุณธรรมจริยธรรมด้านความสามัคคีในตอนนี้นายตันจะทำนา ทั้งนายตัน ภรรยา อ้ายเหล็กหมาดผู้ช่วย และลุงป้าน้าอาได้ร่วมแรงร่วมใจกันเป็นอย่างดี ทั้งหมดต่างก็ถ้อยที่ถ้อยอาศัย โดยไม่คิดเอาไรต์เอาเปรียบกัน ดังตัวอย่าง

แจง ๆ ซ้าย ๆ	จนเที่ยงจนสาย	ได้เป็นไหน ๆ
ผิวเมื่อยคิดกัน	ครั้นรุ่งอุทัย	เจ้าชักวัวไป ส่งให้สักที่
กับอ้ายเหล็กหมาด	ทั้งสามยุรยาตร์	มาตามวิถี
ตัวดำนำหน้า	โคลคลาลาสี	ถึงนานจงชี้ ตรงนี้ของเรา
ข้างโน้นของป่า	ข้างนั้นของหน้า	ข้างโน้นของเรา
ฟันแต่ต้นไม้	ไม้ไซ้ของเรา	ว่าแล้วนงเยาว์ ชักวัวเข้ามา

(นายตันคำกาพย์, หน้า 223-225)

ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันทำงานนี้ช่วยให้งานที่ทำสำเร็จลุล่วง และทำให้สังคมเกิดความผาสุก เพราะปราศจากการทะเลาะวิวาทเบาะแว้ง ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, หน้า 125) อ้างถึงพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2515 ว่า

นิสิตนักศึกษาทุกคนควรจะารู้จักรวมกันและร่วมงานกัน ตั้งแต่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะแบ่งแยกกัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุใด ๆ ทั้งสิ้น และเมื่อสำเร็จจากมหาวิทยาลัยไปแล้ว ก็ต้องร่วมมือร่วมงานกัน ทั้งต้องประสานงานกับผู้อื่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไป งานทุกด้านจึงจะดำเนินลุล่วงไปได้โดยราบรื่น ทุกคนจึงจะมีความมั่นคง มีความผาสุกได้

1.1.2.5 ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความมีมนุษยสัมพันธ์ เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจ และเป็นกันเอง ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้ที่อยู่ใกล้ ๆ ผูกสมัครักใคร่กันได้ แม้กระทั่งศัตรู ดังตัวละครเจ็ดจาที่สามารถทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตร เนื่องจากไม่อาฆาตพยาบาท ทั้งมีความสามารถในการเชื่อมความสัมพันธ์ในกลุ่มชาวบ้าน จนชาวบ้านต่างพากันรักใคร่เอ็นดู

น้ำนั้น คาวีฆ่ายักษ์ตายแล้วนำน้ำมาให้พี่ชาย การสังหารยักษ์ล่วงรู้ไปถึง พระกรรมของ พระราชานรินทรนคตราช พระองค์ทรงตอบแทนน้ำใจของคาวีด้วยการยกพระธิดาให้ แต่คาวีมีความคิดที่เป็นประชาธิปไตยตอบว่าสิทธินี้ควรยกให้พลพิไชยผู้พี่เพราะเป็นฝ่ายคิดจะมาสละหน้าก่อนตน หากตนไม่อาสาไปตักน้ำให้พี่ชาย พี่ชายก็คงเป็นผู้สังหารยักษ์เสียเอง การจะให้พระธิดาแก่ตนจึงไม่สมควร พระราชาจึงทรงยกพระธิดาให้แก่พลพิไชยแทน

อันเหตุทั้งนี้	คืออาสาพระพี่	จึงได้หาญหัก
ซึ่งจะให้ยศศักดิ์	เห็นข้าว่างอยู่ภูบาล	เยาวราชกุมาร
จะให้ธิดาประทาน	มีก่อนพี่ยา	
ไตรโลกจะติฉิน	พระผู้บดินทร์	ทรงพระจินตนา
ต้นเหตุแห่งเชษฐา	ของข้าควรได้ประทาน	

(เสื่อโค กกาคำกาพย์, หน้า 124)

เรื่องพระวรวงศ์คำกาพย์ ตอนที่ท้าวผศศแห่งเมืองผศศจะประทานพระธิดาให้พระวรวงศ์เพื่อตอบแทนน้ำใจที่ช่วยฆ่ายักษ์ พระวรวงศ์ปฏิเสธ เพราะมีความคิดที่เป็นประชาธิปไตยว่าหญิงที่ตนสมควรจะอภิเษกเป็นคนแรกคือนางคารวิบุตรีของเศรษฐีโลภัน เพราะเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันมาก่อน ในขณะที่ตัวละครจันทาคาดก็มีความคิดที่เป็นประชาธิปไตย ในตอนที่จันทาคาดนำบุตรีของเศรษฐีที่เดินหลงป่ามาส่งที่บ้านของพวกนาง หญิงทั้งสามต่างก็เชิญชวนให้จันทาคาดไปพักที่เรือนของตน จันทาคาดมีความคิดที่เป็นประชาธิปไตยว่าหญิงทั้งสามย่อมมีสิทธิที่จะให้ตนไปพักที่เรือนของพวกนาง เพราะได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาอย่างเท่าเทียมกัน แต่หากตนไปพักที่เรือนของหญิงใดก่อน ย่อมทำให้หญิงที่เหลือเกิดความน้อยใจได้ จึงขอให้เศรษฐีแข่งกันสร้างเรือนหอ ใครสร้างเสร็จก่อนจึงจะไปพักที่เรือนหญิงนั้น

ทั้งสามธิดา	ต่างคนต่างมา	จะให้ภูวไฉน
ไปเรือนตนก่อน	อันวอนท้าวไท	ต่างคนจะให้
เจ้าจึงว่าไป	จะไปเรือนใคร	ยังไม่ชอบกล
ช้า ๆ นาน ๆ	คิดอ่านผ่อนปรน	ไม่ให้สามคน
...		เจ้าน้อยใจกัน
แม้ท่านเมตตา	ไปทำเคหา	ทั้งสามด้วยพลัน
เรือนใครแล้วก่อน	ไปเรือนคนนั้น	ไม่น้อยใจกัน

เลยนะท่านอา

(จันทาคาดคำกาพย์, หน้า 102-104)

การศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่าความเป็นประชาธิปไตยช่วยกระตุ้นให้คนเคารพในสิทธิศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ตระหนักและแสดงความรับผิดชอบต่อกัน และเห็นผลสมควรที่ตนและผู้อื่นพึงมี ซึ่งช่วยให้เกิดธรรมาภิบาลขึ้นในสังคม ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ไว้แก่นักศึกษา เมื่อ พ.ศ.2512 ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า

เพราะทุกคนมีผลประโยชน์ มีความต้องการแตกต่างกัน และก็มีเสรีภาพ ความแตกต่างนั้นอาจทำให้เบียดเบียนกันได้ ก็ต้องมีผลพอมสมควร จึงจะมีความเรียบร้อย มีความเจริญสงบ แต่ถ้าแต่ละคนเห็นแก่ตัว มีแต่จะเอาผลเต็มที่สำหรับตัว เชื่อว่าอีกคนหนึ่งเขาก็เดือดร้อน ประชาธิปไตย หรือความเป็นอยู่ของสังคมของชาติ อยู่ที่แต่ละคนมีความสุขพอมสมควร จะได้ไม่เบียดเบียนกันอย่างเปิดเผย (2557, จาก <http://www.oknation.net>)

1.1.2.7 ความสุภาพ ความสุภาพ เป็นคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการมีนิสัยที่เรียบร้อย มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่วางอำนาจ และวางตนเหมาะสม คุณธรรมจริยธรรมเหล่านี้ปรากฏโดยทั่วไป สังเกตจากพฤติกรรมของตัวละครทั้ง 13 ตัวที่มีนิสัยสุภาพกับผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น เมื่ออยู่กับชาวบ้านก็แสดงกิริยามารยาทเรียบร้อย อ่อนหวาน เมื่ออยู่กับครูบาอาจารย์ก็แสดงความเคารพ มีสัมมาคารวะ และให้เกียรติ เมื่ออยู่กับเจ้านายก็ไม่ตีตนเสมอท่าน อ่อนน้อมถ่อมตน รู้ที่ต่ำที่สูง สังเกตจากพฤติกรรมของจันทาคาด ตอนที่นางพรหมจารีซึ่งถูกลอยแพไปส่งที่เมืองของนางนั้น ท้าวธรรมขันตีบิดาของนางพรหมจารีสั่งให้ทั้งสองไปเผ่าฯ โดยชักชวนให้จันทาคาดนั่งบนบัลลังก์เคียงข้างนางพรหมจารี แต่จันทาคาดปฏิเสธโดยให้เหตุผลถึงความไม่เหมาะสมอันเนื่องมาจากมีฐานะต่ำต่อยกกว่านางพรหมจารีซึ่งเป็นถึงพระธิดาภคินี คำตอบนี้สร้างความประทับใจให้แก่ท้าวธรรมขันตีเป็นอย่างมาก จนเกิดรักใคร่เมตตาทันที

บรมกษัตริย์	ครั้นได้ฟังอรรถ	ตรัสมาโดยหวัง
อาสนะนั้นไซ้	โยเจ้าไม่นั่ง	เราแกล้งแต่งตั้ง เจ้านั่งเถิดหนา
จึงเจ้าจันทาคาด	กราบทูลพระบาท	แต่ตามสัจจา
ด่วยว่านางนาถ	เจ้าเป็นขัตติยา	นั่งเหนืออาสนา นั้นจึงมิควร
ข้าพเจ้านี้ไซ้	ทุกตะเข้ญใจ	จึงไม่ลามลวน
ครั้นจะขึ้นนั่ง	นั้นไม่บังควร	มิได้ลามลวน นั้นเทียมกษัตรา
สมเด็จพระบาท	ว่าเจ้าจันทาคาด	รู้ัธยา
จึงอ้อมเจ้าขึ้น	บนอาสนา	มีความเส่นหา รักใคร่กุมาร

(จันทาคาดคำภำพย์, หน้า 120)

การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีความสุภาพย่อมมีแต่คนรักใคร่และมีเกียรติ ดังพระบรมราชาโฆวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 25 มิถุนายน 2496 ว่า “ในวงสังคมนั้นเล่าท่านจะต้องรักษามารยาทอันดีงามสำหรับสุภาพชน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่แข็งกระด้าง มีความอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ พร้อมจะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม วางตนให้ดีเพื่อเป็นแบบอย่างให้สมเกียรติที่เป็นบัณฑิต ” (ประมวลพระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, 2544, หน้า 147)

การศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมทุกชิ้น: วรรณกรรมคัดสรรข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏนั้นแม้จะอยู่ในช่วงเวลาต่างสมัยกับปัจจุบัน แต่มีความสอดคล้องกับนโยบายการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ในปัจจุบันอย่างชัดเจน ทำให้เห็นถึงแนวคิดที่มีความทันสมัยเป็นอย่างมาก และไม่ใช่เรื่องบังเอิญ ทั้งนี้น่าจะเกิดจากกรอบความคิดของคนในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความสอดคล้องกัน คือ เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ช่วยให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิต (ดังจะเปรียบเทียบต่อไป) จึงมีความเหมาะสมที่เยาวชนในสังคมปัจจุบันจะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

1.2 วิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรม

การศึกษาด้านนี้เพื่อตอบคำถามการวิจัยว่าผู้แต่งใช้วิธีใดบ้างที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นหรือเข้าใจหลักคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเอกที่เป็นเยาวชนเด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งพบว่ามีดังนี้

1.2.1 การบอกคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครโดยตรง คือการที่ผู้แต่งบอกพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเอกอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนทราบคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครทันที ดังเรื่องสุบินคำกาพย์ ผู้แต่งบอกคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนสุบินว่ามีหลายประการ เช่น เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา กตัญญู มีน้ำใจ และมีศีลธรรม โดยโน้มน้าวให้เห็นว่าหากปฏิบัติตามได้จะพบแต่ความสุขความเจริญในชีวิต

หญิงชายผู้ใด	เป็นคนเลื่อมใส	ในพระศาสนา	
ในจิตคิดคุณ	โสมนัสศรัทธา	เคารพบูชา	คุณแก้วทั้งสาม
รู้คุณพ่อแม่	ปฏิบัติโดยแท้	มิได้หยาบหยาม	
เกรงครูผู้เฒ่า	ว่ากล่าวทำตาม	ร่างับดับความ	โลโกหิงสา
มีน้ำใจอ่อน	ทุกคำเข้านอน	เมตตาภาวนา	
รำพึงถึงกาย	เกิดตายชรา	ปลงจิตอนิจจา	เป็นเพียงเงียบเหงา
มิได้ฆ่าสัตว์	ลักทรัพย์สมบัติ	ล่อลวงเบียดเขา	
เจรจาอำพราง	กินเหล้าเมา	สัตย์ซื่อถือเอา	ตามวินัยธรรม์

(สุบินคำกาพย์, หน้า 65)

เรื่องสุทธิกรรมชาดกคำภาพย์บอกพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครสุทธิกรรมว่าเป็นคนขยันหมั่นเพียร รักษาคำสัตย์ และเชื่อฟังคำสอนของบิดา ดังการปฏิบัติตามคำสอนของบิดาอย่างเคร่งครัด ซึ่งแสดงให้เห็นนิสัยด้านกตัญญูทเวที ดังตัวอย่าง

ท่านว่าผู้ใด	ได้วิชาใน	ครูบอกเล่าเรียน	
ได้แล้วอย่าเน่ง	สิ่งใดให้เพียร	ถ้าร้านพาเหียร	เรียนเสียวิชา
ตัวข้าบพิตร	สู้เสียชีวิต	ไม่เสียสัจจา	
ทำตามพ่อสั่ง	ไว้ตั้งนี้หนา	ขอทูลทราบฝ่า	ลองรูสี

(สุทธิกรรมชาดกคำภาพย์, หน้า 453)

1.2.2 การเปรียบเทียบให้เห็นพฤติกรรมของผู้ที่มีและไม่มีคุณธรรมจริยธรรมแบบคู่ขนาน คือการนำพฤติกรรมของตัวละครเอกที่มีคุณธรรมจริยธรรมมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของตัวละครที่ไร้คุณธรรมจริยธรรม เพื่อชี้ให้เห็นพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเอกให้เด่นชัดยิ่งขึ้น โดยผู้แต่งจะแสดงผลที่ได้รับควบคุมกันไปด้วย เพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านเลือกหรือไม่เลือกที่จะปฏิบัติเมื่อรับรู้ผลที่เกิดขึ้น ดังเรื่องเสือโค คำภาพย์ ผู้แต่งนำพฤติกรรมของตัวละครแม่โค ลูกโคและลูกเสือมาเปรียบเทียบกับตัวละครแม่เสือ โดยกำหนดให้ฝ่ายแรกเป็นฝ่ายที่มีน้ำใจต่อผู้อื่น ดังที่แม่โคแสดงน้ำใจให้ลูกเสือตีมนมจากอกเมื่อเห็นว่าหิวหนม ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเสือเป็นสัตว์ล่าเนื้อ ส่วนลูกโคกับลูกเสือกก็มิมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและรักใคร่สามัคคีกัน ทั้ง ๆ ที่ธรรมชาติของสัตว์ทั้ง 2 ชนิดนี้ไม่ถูกกัน นอกจากนี้ลูกเสือยังเป็นผู้กตัญญูรู้คุณต่อแม่โคด้วย เมื่อเห็นว่าแม่โคมีน้ำใจให้หนมก็รักใคร่แม่โคประดุจมารดาของตน ผลของการเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมทำให้พบกับความสุขในเวลาต่อมา คือ ได้รับการชุบชีวิตให้เป็นมนุษย์ ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนทั่วไป ได้แต่งงานกับธิดาภคินีซึ่งเป็นหญิงที่ดี และได้ปกครองบ้านเมือง ในขณะที่ตัวละครคู่ตรงข้ามคือตัวละครแม่เสือ ผู้แต่งกำหนดให้มีพฤติกรรมขัดแย้งจากอีกฝ่ายอย่างชัดเจนคือมีนิสัยขาดคุณธรรมจริยธรรม เช่น ไม่รักลูก เห็นแก่ตัว และไม่รักษาความสัตย์ ดังครั้งหนึ่งแม่เสือรับปากกับแม่โค ลูกโคและลูกเสือว่าจะไม่ทำร้ายแม่โคที่มีบุญคุณกับลูกของตน แต่กลับไม่รักษาคำพูด สุดท้ายจึงถูกฆ่าตาย ทำให้เห็นว่าความสัตย์เป็นสิ่งสำคัญ หากรับปากกับใครไว้ต้องทำตามนั้น มิเช่นนั้น ผลร้ายจะตกถึงตน หรือเรื่องสุบินคำภาพย์ ผู้แต่งนำพฤติกรรมของของสุบินมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของบิดา โดยกำหนดให้สุบินเป็นตัวละครที่มีคุณธรรมจริยธรรมคือไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีนิสัยสุภาพเรียบร้อย ส่งผลให้มีแต่คนรักใคร่เมตตา แม้มตายไปก็ไปเกิดบนสวรรค์ ฝ่ายตัวละครคู่ขนานคือบิดาของสุบิน ผู้แต่งกำหนดให้มีพฤติกรรมขัดแย้งกับอีกฝ่ายคือเอาแต่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ส่งผลให้เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เสมอ สุดท้ายก็ตายอย่างทรมาน

เจ้าสุบินลูกชาย ค่อยจำเรียมกาย อายุเจ็ดปี
 รูปทรงวงหน้า นารักสตรี เจริพาที ไพเราะอ่อนหวาน
 มีอชฌาสัย ยาเกรงผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าชาวบ้าน
 ใจมักกุศล ไฉนผลศีลทาน วิสัยผ่านพราน ไม่สู้หน้าพา
 พ่อเป็นคนหยาบ เขาไปทำบาป หาบเนื้อพามา
 ตั้งเต็มนอกชาน เจ้าแลแต่ตา มิได้เจตนา ทักหาสักคำ
 ส่วนพ่อของเจ้า แต่หนุ่มจนเฒ่า รู้แต่สร้างกรรม
 เกลียดนักกับบุญ ไม่เข้าใจทำ เวรมาผลกรรม เข้ามาเบียนกาย
 ให้เกิดโรคา หอบไอเวทนา กินยาไม่คลาย
 ไม่กินข้าวปลา คำเช้าพรางาย เวรามาใกล้ ผอมลงทุกวัน
 (สุบินคำกาพย์, หน้า 48-49)

การนำพฤติกรรมของตัวละครมาเปรียบเทียบแบบคู่ขนานนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นพฤติกรรมของผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมและไร้คุณธรรมจริยธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยโน้มน้าวให้เห็นผลของการทำดีว่าจะมีแต่คนรัก เมตตา ยกย่องสรรเสริญ มีหน้าที่การงานดี และได้คู่ครองดี แต่หากประพฤติชั่วย่อมพบแต่หายนะ เช่น มีแต่คนเกลียดชัง ถูกทารุณ หรือถูกฆ่า

1.2.3 การจัดให้มีบุคคลที่น่าเชื่อถือช่วยวิจารณ์และแก้ไขข้อบกพร่องด้าน

คุณธรรมจริยธรรม คือการให้ตัวละครที่อาวุโสกว่าหรือน่าเคารพเลื่อมใส (อาจเป็นบิดามารดา หรือครูบาอาจารย์) ทำหน้าที่วิจารณ์ข้อบกพร่องของตัวละครเยาวชน พร้อมทั้งช่วยแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้ตัวละครคิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเห็นคุณค่าของการเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม วิธีนี้อาจช่วยโน้มน้าวให้เยาวชนที่ยังมีข้อบกพร่องด้านคุณธรรมจริยธรรมอยู่ คิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหมือนกับตัวละครเอกในเรื่องก็เป็นได้ เมื่อตระหนักว่าการมีคนดีมาช่วยวิจารณ์และแก้ไขข้อบกพร่องส่งผลดีต่อชีวิต ดังเรื่องสุทธิกรรมชาดกคำกาพย์ บิดาของสุทธิกรรมเห็นว่าสุทธิกรรมคบแต่มิตรชั่ว ที่เอาแต่เสพอบายมุข หยิบยืมเงินทองแล้วไม่คืน และเกียจคร้าน จึงช่วยวิจารณ์ให้เห็นว่าการคบคนเช่นนี้มีแต่ส่งผลร้าย เหมือนกับการกินผักผลไม้ที่ภายนอกดูงามแต่ข้างในมีพิษ บิดาสอนให้พิจารณาคบคนตั้งแต่เทือกเถาเหล่ากอหรือภูมิหลังของผู้ นั้น เพราะหากพลาดไปแล้วจะแก้ถ่ายได้ยากหรือทำให้เดือดร้อนรำคาญใจในภายหลัง ดังนี้

คบเพื่อนเป็นมิตรหาย   ยากนักลูกชาย
 ผู้เฒ่าเล่าไว้ฟังกลัว
 ถ้าดีเป็นศรีแก่ตัว   ถ้าต้องที่ชั่ว
 ตัวเราก็พลอยเศร้าหมอง

บ้างคาบเสียทรัพย์เงินทอง	ลางคาบถูกถอง
จำจงเข้าคุกสนุกดี	
บ้างคาบทำนล้างชีวี	เพราะมิตรอัปปรี
เราดีก็พลอยฉิบหาย	
ทำนว่าผักปลาเลี้ยงกาย	ผลพฤษทั้งหลาย
แต่ก่อนยังไม่เคยยิน	
ไม่รู้จักพินอย่ากิน	พิจารณาจงสิ้น
ต้นย่านเทือกเถาพืชพันธุ์	
รู้แท้ว่าพืชเผือกมัน	จักกินจงกัน
อย่าฟุ่มฟายดูอาการ	
เห็นหวานจักกินตามหวาน	ให้โทษรำคาญ
แก้ถ่ายไม่ได้อัจน	
ลูกเอ๋ยแม่นจักคบคน	เหมือนกับพืชินผล
รู้น้อยก็พลอยฉิบหาย	

(สุทธิกรรมชาดกคำภาพย์, หน้า 392-393)

บิดาของสุทธิกรรมช่วยแก้ไขพฤติกรรมของสุทธิกรรมด้วยการพาสุทธิกรรมไป พิสูจน์มิตรของสุทธิกรรมและมิตรของตน โดยพิสูจน์มิตรของสุทธิกรรมก่อน บิดาของสุทธิกรรม วางแผนให้เจ้าหน้าที่เรือนจำล่ามโซ่บุตรไว้ ทำประหนึ่งว่าทำความผิดอันร้ายแรง จะต้องถูก ประหารชีวิต ต่อมาจึงพาบุตรไปขอความช่วยเหลือจากมิตรแต่ละคน ปรากฏว่ามิตรทั้ง 150 คน ต่างก็พากันวิ่งหนีสุทธิกรรมไป เพราะกลัวว่าจะได้รับโทษทางอาญาไปด้วย ต่างจากมิตรของ บิดาที่ล้วนเป็นมิตรแท้ แสดงความห่วงใยอย่างชัดเจน เช่น นายไชยที่ยอมสละข้าวของเงินทอง กระทั่งขอตายพร้อมเพื่อน การพิสูจน์มิตรในครั้งนี้ช่วยทำให้สุทธิกรรมเกิดปัญญา ยอมรับว่าการ คบมิตรชั่วมีแต่หายนะ จึงเลิกคบมิตรชั่ว แล้วกลับตนเป็นคนดี ตั้งวิธีพิสูจน์มิตรของสุทธิกรรม

ท่านผู้บิดา	ตริวาลูก
ยังไปไม่แจ้งแห่งการ	
ตริวาลองเรียกหนอระอาณ	มาแล้วบอกการ
ว่าเราควรลงใจมิตร	
ของเจ้าอันรักร่วมจิต	เจ้าตามความคิด
พื่อนี้จะให้เห็นความ	
เจ้ารับว่าลูกขอตาม	จะใคร่แจ้งความ
ไว้เป็นหิตาสารัง	

บิดาฟังลูกจริงจัง	จากเรือนไปยัง
ชวานายฝ่ายคุณบอกความ	
ให้ว่านชาวคุกสองสาม	อันเป็นลูกความ
สูตรวนสำหรับจองจำ	
มาใส่เจ้าสุทธิกำม	แล้วให้จูงนำ
ไปสู่เรือนมิตรใกล้ไกล	
ถึงบ้านหนึ่งชื่อเจ้าไกรย	เป็นมิตรร่วมใจ
ด้วยสุทธิกัมกุมาร	
ชวานายอยู่ภายนอกบ้าน	ให้ขุนชำนาญ
เข้าไปหามิศหาย	
พบตัวเข้าถามว่านาย	นี่เป็นสหาย
ด้วยสุทธิกำมแต่ก่อน	
ครั้งนี้สุทธิกำมเดือดร้อน	เพียงจักม้วยมรณ
เขาจำผูกต่อจูงมา	
หยุดอยู่วานเรามาหา	เองเรียวอย่าช้า
เร่งออกไปพบปากกัน	
นายไกรยรู้เหตุไหวหวั่น	ตริวาดังนั้น
กุนนี้มีพลอยฉิบหาย	
จักรับว่ามีตรเห่นร้าย	ปดแต่พ้นกาย
พอได้หลีกเสียงเบียงหนี	
ตรีพลางทางตอบวาที	อันตัวเรานี่
มิได้เคยมาเคยไป	
ไม่รู้จักกันว่าใคร	สุทธิกำมคนใด
มิได้เป็นมิตรสนิทกัน	
นายว่าเองญาติกัน	ไม่เห่นสำคัญ
จะพากันไปดูก่อน	
นายไกรยตกใจรู้มร้อน	จะหลบจะซ่อน
ผ่อนตัวก็ไม่ทันรู้ความ	
จนตัวกลัวต้องเดินตาม	ถึงเพื่อนก็ไม่ถาม
ผิดพลั้งนั่งอยู่แต่ไกล	
สุทธิกำมเรียกว่าเจ้าไกรย	นั่งใกล้ปนก็ไร
จะได้เล่าความทุกข์กัน	

นายไกรยว่าเอ๋ยใครนั้น	ใครเป่นอะไรกัน
เราป็นศุกทุกขด้วยใคร	
เรารู้จักเองเมื่อใด	เองอยู่บ้านไหน
เท็จว่าเราเป็นสหาย	
ไม่มีเลยนาพี่น้อง	ตุ้เราพลอยตาย
ชั่วร้ายแล้วเรพาลความ	
จักให้ข้าพลอยชั่วตาม	เจ้านี้ชี้ความ
พอเจ้าอย่าเชื่อคำมัน	
สุทธิกำมั้งสหายอาทัน	ถูกต้องคำอัน
บิดาว่าแท้ควรหมาย	

(สุทธิกรรมชาดกคำภาพย์, หน้า 393-394)

ตัวอย่างวิธีพิสูจน์มิตรของบิดาสุทธิกรรม ที่พบว่ามิตรแต่ละคนล้วนเป็นคนดี มีน้ำใจ และเสียสละ ดังการยอมเสียสละทรัพย์เงินทองและชีวิตเพื่อมิตรของนายไชย

ยายจันท์หีบทรัพย์นับจ่าย	พันตำลึงหมาย
เอามายืนให้ตาไชย	
สอดสู่อานนายผู้ใหญ่	ขอมีน้ำใจ
ได้ปลดเครื่องใส่เพื่อนรัก	
เถิดพ่อแต่พอหายพัก	เห็นลำบากนัก
ดูข้าขอรับใส่ไว้	
ข้าหลวงรับทองปลดให้	ใส่นายไชยไว้
แล้วให้กินโภชนาหาร	
กฏุมพีข้าหลวงนัการ	กินอยู่สำราญ
ท่านนายผู้ใหญ่สรรเสริญ	
ว่าสองท่านผู้จำเริญ	พอนี้ใครจะเกิน
เหมือนด้วยยายจันตาไชย	
หายากไม่มีที่ไหน	ได้เสมือนน้ำใจ
เป่นมิตรแล้วไม่หนีหน่าย	
แล้วว่าพวกเราทนาย	เงินทองของจ่าย
จะเอาของยายนี้ไม่ควร	
เร่งปลดจำจงสู่ตรวน	ด้วยเราจักด่วน
กลับไปให้ทันเวลา	

ตาไชยว่าท่านเมตตา	เห็นดูจงพา
เข้าไปด้วยท่านสหาย	
จะอยู่มีควรเลยนาย	มิตรต้องโทษตาย
สัญญาว่าไว้ผิดไป	
แรกรักสัญญาว่าใคร	มั่งมีดีใหญ่
จะช่วยกู้เกื้อเจือกัน	
ถ้ามีทุกข์แค้นแข็งขัน	จะช่วยทุกข์กัน
ถ้าตายขอตามชีวิต	
บัดนี้ท่านผู้เป็นมิตร	จะคงชีวิต
เต็มคิดที่จะพาร่างกาย	
เข้าจักอยู่ไยหม่อมนาย	จะขอไปตาย
ตามสัญญาไว้แต่ก่อน	
...	
สุทธิกำเมื่อมาถึงเรือน	ไม่มักจะคบเพื่อน
ตั้งสัจบันย์ตระมัดองค์	

(สุทธิกกรรมชาดกคำกาพย์, หน้า 400-402)

การจัดให้มีผู้วิจารณ์และช่วยแก้ไขข้อบกพร่องด้านพฤติกรรมนี้ช่วยให้ผู้ที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มองเห็นพฤติกรรมของตนเองเด่นชัดยิ่งขึ้น เพราะเราอาจไม่รู้ตัวว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นดีหรือไม่ดี เนื่องจากทำไปเพราะความเคยชิน ครั้นมีคนมาช่วยวิจารณ์ และช่วยแก้ไขข้อบกพร่องจึงรับรู้พฤติกรรมที่ตนแสดงออกอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2.4 การยกย่อง ชมเชยและให้รางวัลสำหรับการประพฤติดีมีคุณธรรม จริยธรรม คือการกำหนดให้คนและสังคมใช้คำพูดหรือให้สิ่งของเพื่อตอบแทนการทำดีของเยาวชน เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนเห็นว่าหากประพฤติดีย่อมได้รับผลดีตามมา เช่น มีคนยกย่องหรือให้รางวัล ดังเรื่องเสื่อโค ก กา คำกาพย์ พระราชานรินทรนคตพระราชกล่าวยกย่องคารวีว่าเป็นคนดี เมื่อเห็นว่าคารวีปฏิเสธไม่รับรางวัลที่ฆ่ายักษ์ตาย แต่กลับยกย่องรางวัลให้พี่ชายแทน

ปางองค์พระทรงศักดิ์	ฟังตระหนักในสาร
สรรเสริญพระกุมาร	เจ้านี้ดีจริง
รักพี่สุจริต	เราจะประสิทธิ์
ธิดาดวงหญิง	เจ้าทัตท้วงติง

ใครจะเทียมทัด   เปลี่ยนสมบัติช่างเปลี่ยนสม
 นารักหลักแหลมคม   สมการมเจ้าสมทรง
 (เสื่อโค กกาคำกาพย์, หน้า 124-125)

ผู้วิจัยพบว่า การให้รางวัลแก่ตัวละครเอกที่มีคุณธรรมจริยธรรมนั้นได้ทำในหลายลักษณะ เช่น การยกบุตรธิดาซึ่งเป็นคนดีให้เพื่อตอบแทนการทำดี หากเป็นยุคปัจจุบันเทียบได้กับการที่บิดามารดายินดียกบุตรสาวให้เมื่อเห็นว่าชายนั้นเป็นคนดี การยกเมืองให้หรือหากเป็นปัจจุบันก็ยกอสังหาริมทรัพย์ให้เพื่อตอบแทนที่ทำดี และการให้ของมีค่าอื่น ๆ ดังเรื่องวรรณคดีคำกาพย์ เมื่อพระวรวงศ์อาสาฆ่ายักษ์ตาย ท้าวสุศตคามผู้เป็นเจ้าเมืองก็มอบเมืองสุศตคามให้แก่พระวรวงศ์ และให้แต่งงานกับพระธิดาของตน เรื่องจันทกาคำกาพย์ เมื่อจันทกาดชุบชีวิตพญานาคจนฟื้น พญานาคก็ให้ลูกแก้ววิเศษเป็นการตอบแทน เมื่อชุบชีวิตวิทยากรก็ได้พระขรรค์และเกือกแก้วเป็นการตอบแทน เมื่อช่วยเหลือพระธิดาของกษัตริย์เมืองต่าง ๆ ที่ตกทุกข์ได้ยากก็ได้หญิงนั้นและได้เมืองของหญิงนั้นเป็นการตอบแทน เมื่อช่วยเหลือชาวเมือง ชาวเมืองก็ให้ทรัพย์เงินทองเป็นการตอบแทน เมื่อช่วยเหลือชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะให้ข้าวปลาอาหารหรือที่พักอาศัยเป็นการตอบแทน เรื่องพระรถคำกาพย์ พระรถเป็นเด็กที่มีนิสัยกตัญญูรู้คุณ มีน้ำใจ จึงได้สัตว์นำโชค คือไก่ จากพระอินทร์เป็นการตอบแทน เรื่องบ่วงครกคำกาพย์ เมื่อบ่วงครกใช้แก้ววิเศษชุบชีวิตนางสุวิณธิดา พระธิดาเจ้าเมืองโกสีย์จนฟื้น เจ้าเมืองจึงยกพระธิดาให้เป็นการตอบแทน เรื่องวันการคำกาพย์ ด้วยความขยันอุตสาหะของวันการทำให้ได้รับรางวัลแห่งความขยัน เช่น เมื่อขายปลาหูขึ้นราแก่นางวันจันทร์ชยาท้าวอำไพแห่งเมืองไพศาลีก็ได้รับทองคำซึ่งหลอมอยู่ในผลมะพร้าว (แต่วันการไม่รู้) เป็นการตอบแทน เมื่อขายมะพร้าวแก่ท้าวพาลวงศ์ขุนยักษ์ซึ่งป่วยเป็นไข้สันนิบาต ก็ได้ศรัทธาเป็นการตอบแทน ครั้นขายศรัทธาแก่ท้าวปัญญา จนท้าวกรุงปัญญาสามารถปราบยักษ์ที่ยกทัพมาประชิดเมืองได้ ก็ได้นางวันพุธเป็นการตอบแทน และได้ครองเมืองนิลกรณด้วย ดังการได้รับรางวัลจากท้าวพาลวงศ์

อันนี้ชื่อชุน   พระภูธรฝากไปให้
 วันการจะสืบสาย   ได้ฝากมิตรไมตรีกัน
 (วันการคำกาพย์, หน้า 247)

เรื่องเจ็ดจาคำกาพย์ ผลของการมีน้ำใจของเจ็ดจาทำให้ได้รับของขวัญพิเศษจากเทวดาทั้ง 3 องค์เป็นการตอบแทนคือมีตมพร้าว ไข่แทนพระขรรค์ เชือกหนัง ไข่เป็นบ่วงบาตได้ และหมอน้ำซึ่งสามารถใช้น้ำได้โดยไม่หมด ต่อมาเมื่อรบชนะศัตรูแต่แสดงน้ำใจไม่ฆ่า ก็ได้เพื่อนที่มีความสามารถพิเศษเป็นการตอบแทน คือ ได้ปลาซึ่งมีกำลังมากเท่าช้างเจ็ดตัว ได้ขุนนอนซึ่งสามารถเนรมิตจุกใหญ่ได้ และได้คันทับพาซึ่งมีฤทธิ์อาคมแกร่งกล้า สามารถเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ตัวละครเอกในเรื่องทุกตัวยังได้รับความรักความเมตตาจากคนรอบข้างด้วย

กุมารสองรา	บิดามารดา	ขับเสียบ่าน	
จึงพาน้องไป	อาศัยเพื่อนบ้าน	ริมชายคาทำน	ผู้อื่นอันมี
บรรดาเพื่อนบ้าน	เห็นสองกุมาร	เมตตาปราณี	
บ้างให้โภชนา	ที่ในราตรี	พี่น้องสองศรี	ค่อยสำราญใจ

(จันทาคดคำกาพย์, หน้า 17)

วิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมด้วยการกล่าวยกย่อง ชมเชยและให้รางวัลนี้ช่วยกระตุ้นให้เยาวชนมีกำลังใจในการทำดีมากยิ่งขึ้น

1.2.5 การสร้างกฎเกณฑ์หรือสถานการณ์เพื่อเน้นย้ำพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม คือการที่ผู้แต่งสร้างเงื่อนไข กฎเกณฑ์ หรือสถานการณ์เพื่อเน้นย้ำพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของตัวละคร วิธีนี้ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครที่เด่นชัดยิ่งขึ้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ดังเรื่องพระรถคำกาพย์ นางยักษ์แปลงได้สร้างเงื่อนไขให้พระรถไปหายาที่ชื่อม่วงหาวมะนาวโห่จากเมืองยักษ์มารักษา นางภายใน 7 วัน พระรถรับปากอย่างแมนมั่น สุดท้ายก็ทำตามทีพูด แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมจริยธรรมด้านการรักษาความสัตย์เป็นอย่างดี เรื่องจันทาคดคำกาพย์ ผู้แต่งสร้างสถานการณ์ให้จันทาคดเดินทางรอนแรมกลางป่ากับผู้หญิงอย่างสม่าเสมอเพื่อเน้นย้ำคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความอดทนอดกลั้นของจันทาคด ซึ่งพบว่าจันทาคดจะไม่แตะต้องหญิงใดเลย แม้หญิงนั้นจะยินยอมก็ตาม ที่สำคัญคือ จันทาคดจะไม่แตะต้องหญิงที่มีเจ้าของแล้วหรือที่บิดามารดายังไม่ยกให้ ดังที่นางพรหมจารีกราบทูลบิดาของนางถึงพฤติกรรมของจันทาคดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

นางพรหมจารี	จึงทูลผู้มี	ให้ทราบพระทัย	
เจ้าจันทาคดนี้	มีอัชฌาสัย	นอนทางกลางไพร	ด้วยกันสองรา
เห็นว่าไม่ควร	ที่จะลามลวน	สมเสพกามา	
นอนผืนหลังให้	มิได้นำพา	ลูกแก้งเงรจา	ชวนชิตพิสมัย
เจ้าไม่หยาบหยาม	จะทำลวนลาม	ตามอำเภอใจ	
บิดามารดา	ไม่มายกให้	เจ้าไม่นอกใจ	บิตุเรศชนนี้
ได้ต้องกายา	แต่เมื่อหะมา	ในกลางวิถี	
นอนอยู่กลางป่า	เป็นหลายราตรี	เจ้าจันทาคดนี้	มิได้ไถลกาย

(จันทาคดคำกาพย์, หน้า 120-121)

เรื่องพระวรพินทร์คำกาพย์มีการกำหนดกิจกรรมเพื่อเน้นย้ำสติปัญญาของพระวรพินทร์ ด้วยการสร้างปริศนาขึ้นเพื่อให้พระวรพินทร์แก้ พระวรพินทร์ก็แก้ไขจนได้ตำรา แสดงให้เห็นว่าการมีปัญญาหรือรู้จักใช้ปัญญาแก้ไขเรื่องราวต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต ดังนี้

ว่าแก้วในท้องจ้ว	หาจบทั่วไต้เห็นเงา
ถ้าผู้ใดรักจักเอา	เอาอุจจาภุมราท่า
เสาชงสูงสิบสอง	ใ้เอาทองแดงแล้วตาม
ติดปลายเสาชงท่า	ค่านับซื้อดวงมณี
หมายหนึ่งอย่าฟังสอง	ท่านเจ้าของเขาปราหนี่
คงจะขายดวงมณี	ในท้องจ้วหาพบปล้น
ผู้ใดใครคิดไต้	กินไม่สิ้นจนดับขันธ์
เสร็จกิจปริศนาฝัน	หน่อนักธรรมเต็มประทม
	(พระวรพินธ์คำกาพย์, หน้า 433)

ตอนที่ 2 เปรียบเทียบหลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมกับนโยบายต่าง ๆ ในสังคม

เมื่อเปรียบเทียบหลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมกับนโยบายตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และนโยบายส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมของมหาวิทยาลัยทักษิณ (พ.ศ.2555-2556) แล้วก็พบว่าวรรณกรรมกลุ่มนี้แสดงหลักคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมจริยธรรมตามนโยบายทางสังคมเป็นอย่างดี ดังตาราง

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบหลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมกับนโยบายต่าง ๆ ในสังคม

หลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรม	หลักคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	หลักคุณธรรมจริยธรรมตามนโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของรัฐบาล/มหาวิทยาลัยทักษิณ
1. หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนเอง 1. การใฝ่เรียนรู้อยู่ 2. ความเชื่อมั่นในตนเอง 3. การพึ่งตนเอง 4. การมีสำนึกในศีลธรรม 5. ความมีสติรอบคอบ 6. ความขยันหมั่นเพียร 7. ความมีระเบียบวินัย 8. การมีปัญญารู้ชัด 9. ความพอเพียง 10. ความอดทนอดกลั้น	การมีฉันทะ ใฝ่รู้ และศรัทธาในกิจที่ทำ กล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้อง การพึ่งตนเอง มีศีลธรรมที่ดีงาม ความมีสติ รอบคอบ ไม่ประมาท ความขยัน อุตสาหะ และพากเพียร การมีวินัย ความมีปัญญา รู้ชัดในงานที่ปฏิบัติ ความประหยัด พอเพียง พอประมาณ ความอดทน อดกลั้น ไม่ท้อถอย	ความสนใจใฝ่รู้ (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความเชื่อมั่นในตนเอง (มหาวิทยาลัย) การพึ่งตนเอง (มหาวิทยาลัย+รัฐ) การรักษาศีลห้า มีศีลธรรม ละอายและเกรงกลัวต่อบาปตามหลักศาสนา (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความรอบคอบ ระมัดระวัง (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความอุตสาหะ ความเพียร (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความมีระเบียบวินัย (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความมีสติ มีปัญญา รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ (รัฐ) ความประหยัด พอเพียง อดออม (มหาวิทยาลัย+รัฐ) ความอดทน เข้มแข็งทั้งกายและใจ (รัฐ)

หลักคุณธรรมจริยธรรม ในวรรณกรรม	หลักคุณธรรมจริยธรรมตามแนว พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระ พระเจ้าอยู่หัว	หลักคุณธรรมจริยธรรมตามนโยบายส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมของรัฐบาล/มหาวิทยาลัย ทักษิณ
11. ความรับผิดชอบใน หน้าที่	ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่	ความรับผิดชอบ สำนึกในหน้าที่ (มหาวิทยาลัย+รัฐ)
12. ความสัตย์สุจริต	ความสัตย์สุจริต จริงใจ	ความซื่อสัตย์ รักษาความสัตย์ (มหาวิทยาลัย+รัฐ)
2. หลักคุณธรรมสำหรับ การอยู่ร่วมกันในสังคม		
13. ความมีน้ำใจ	ความมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาดีต่อกัน	ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เอื้ออาทร ห่วงดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน (มหาวิทยาลัย+รัฐ)
14. ความกตัญญูกตเวที	ความกตัญญู	ความกตัญญูกตเวที (มหาวิทยาลัย+รัฐ)
15. ความเสียสละเพื่อ ส่วนรวม	ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาตัว เอาเปรียบ คำนึงถึงส่วนรวม	ความเสียสละ คำนึงถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตน (มหาวิทยาลัย+รัฐ)
16. ความสามัคคี	ความสามัคคี	ความสามัคคี (มหาวิทยาลัย)
17. ความมีมนุษยสัมพันธ์	การประสานสัมพันธ์	ความมีมนุษยสัมพันธ์ (มหาวิทยาลัย)
18. ความเป็น ประชาธิปไตย	การมีอิสรภาพและสิทธิเสมอภาคกัน	ความเป็นประชาธิปไตย (มหาวิทยาลัย)
19. ความสุขภาพ	ความสุขภาพ มีมารยาท มีสัมมาคารวะ	ผู้น้อยรู้จักเคารพผู้ใหญ่ (รัฐ)

การศึกษาเปรียบเทียบข้างต้นสรุปได้ว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมที่
สอดคล้องกับนโยบายต่าง ๆ ในสังคม คือ หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการพัฒนาตนเอง
ได้แก่ 1. การใฝ่เรียนรู้ 2. ความเชื่อมั่นในตนเอง 3. การพึ่งตนเอง 4. การมีสำนึกในศีลธรรม 5.
ความมีสติรอบคอบ 6. ความขยันหมั่นเพียร 7. ความมีระเบียบวินัย 8. การมีปัญญา รู้ชัด 9.
ความพอเพียง 10. ความอดทนอดกลั้น 11. ความรับผิดชอบในหน้าที่ และ 12. ความสัตย์สุจริต
และหลักคุณธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ 13. ความมีน้ำใจ 14. ความกตัญญู
กตเวที 15. ความเสียสละเพื่อส่วนรวม 16. ความสามัคคี 17. ความมีมนุษยสัมพันธ์ 18. ความ
เป็นประชาธิปไตย และ 19. ความสุขภาพ

ตอนที่ 3 การถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์วรรณกรรมที่มีเนื้อหา สอนคุณธรรมจริยธรรมของนิสิต

ผู้วิจัยกำหนดให้นิสิตร่วมกันวิเคราะห์หลักคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่น
ภาคใต้ชุดวรรณกรรมทักษิณ:วรรณกรรมคัดสรรตามแนวทางของพรพนธ์ุ์ เขมคุณาศัย (2554)
ชั้นแรก คือ การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องคุณธรรมจริยธรรมร่วมกัน ต่อมาฝึก
วิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมโดยบูรณาการแนวคิดนี้ร่วมกับองค์ประกอบต่าง ๆ จากตัวบท ผู้วิจัย

จะให้ดูตัวอย่างการวิเคราะห์ และให้นิสิตฝึกวิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยให้นิสิตเลือกวิเคราะห์วรรณกรรมเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3-6 คนต่อ 1 เรื่องตามปริมาณของตัวบท จำนวน 13 เรื่อง จากนั้นนำมาถอดบทเรียนและช่วยกันสกัดคำสำคัญที่แสดงคุณค่าเชิงบวกตามแนวคิดข้างต้น โดยใช้วิธีสนทนา แล้วนำตัวอย่างการวิเคราะห์ของนิสิตมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแล้วสรุปภาพรวมที่นิสิตฝึกวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่านิสิตต่างก็ร่วมกันอภิปราย เสวนาเพื่อถอดบทเรียนวรรณกรรมทั้ง 13 เรื่อง โดยแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามปริมาณวรรณกรรม จนได้รายงานผลการวิเคราะห์วรรณกรรมกลุ่มละ 1 เรื่อง ดังภาพประกอบการจัดกิจกรรม

ภาพที่ 2 ตัวอย่างเอกสารที่ได้จากการจัดกิจกรรมถอดบทเรียนของนิสิต

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมถอดบทเรียนของนิสิต

จากการถอดบทเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตพบว่านิสิตสามารถวิเคราะห์วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอนคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 13 เรื่องได้ ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องพญาหงส์คำกาพย์ ฌัญญูเนตร ธนศิลป์และรัตนา นาคเพชร กล่าวว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครพญาหงส์ที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความมีสติรอบคอบ เช่น ตอนที่นางหงส์ทูลพญาหงส์ว่ากษัตริย์เรณะสาสร้างบ่อน้ำที่อุดมไปด้วยผลไม้ให้เป็นทานแก่พวกหงส์ พญาหงส์คิดใคร่ครวญอย่างรอบคอบแล้วเห็นว่าน่าจะเป็นแผนลวงจับหงส์ ต่อมาคือการเป็นผู้มีวินัยอย่างเห็นเด่นชัด ดังการถือศีล ภาวนาทุกค่ำเช้า ดังนี้

องค์ท้าวจิงขอตบัพตา ตั้งใจภาวนา
 ทุกเช้าทุกคำจำศีล
 ไม่ขาดทุกวันอาจิณ เป็นประดีทิน
 บำเพ็ญในทางบารมี

(พญาหงส์คำกาพย์, หน้า 398)

นอกจากนี้ พญาหงส์ยังมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความเสียสละเพื่อผู้อื่น ดังตอนที่ติดบ่วง พญาหงส์ไม่ยอมส่งเสียงร้องให้บริวารได้ยิน เพราะกลัวบริวารจะตกใจและบินหนีไป มีคุณธรรมด้านความเป็นประชาธิปไตย ดังการรักภรรยาอย่างเท่าเทียมกัน มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความสามัคคี ดังการสอนให้ภรรยาถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน มีคุณธรรมจริยธรรมด้านการใช้ปัญญา ดังการใช้ปัญญาโต้ตอบคำพูดของสมุทรรเสนาที่กล่าวหาว่าผู้หญิงเต็มไปด้วยมารยาว่าไม่ควรคิด เพราะผู้ชายล้วนอาศัยท้องผู้หญิงมาเกิด มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบและการรักษาสัตย์ ดังการให้คำมั่นสัญญากับพระราชาและพระนางเขมาว่าเมื่อกลับไปหาภรรยาแล้วจะกลับมาเฝ้าฯ อีกครั้งในงานบุญที่ทำตามสัญญา และมีคุณธรรมจริยธรรมด้านการพึ่งตนเอง ดังตอนที่กษัตริย์ให้พรานป่าไปส่งพญาหงส์กลับป่า แต่พญาหงส์ขอกลับด้วยตนเอง เพราะไม่ยอมรับภวนพรานป่า โดยคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ นี้สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

เรื่องเจ็ดจาคำกาพย์ จินดา วรรณรัตน์ ปาริชาติ โสภา และวาสนา ชุมหนูกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเจ็ดจาที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ การพึ่งตนเอง ดังที่เจ็ดจาพึ่งตนเองด้วยการนำท่อนไม้ใหญ่จากในป่ามาสร้างเป็นเรือใหญ่เพื่อหาเลี้ยงชีพและแสวงหาความสุขส่วนตน ซึ่งในตอนนี้อยู่เห็นถึงความขยันอดุสาหะของเจ็ดจาที่ปรารถนาจะสร้างเรือใหญ่ด้วย เจ็ดจามีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ดังการกล้าเสี่ยงทำพนันแข่งเรือกับพระราชา โดยขอเอาชีวิตของตนเป็นเดิมพัน เมื่อแข่งขันก็มาเพียงคนเดียวไม่ใช่ผีพาย ต่างจากฝ่ายพระราชาที่ใช้ผีพายถึง 30 นาย สุดท้ายก็สามารถเอาชนะได้ ดังที่ว่า “ข้าพเจ้ามิเอาเลยหนา คนเดียวแค่ข้าที่มา ตามแต่บุญญา จะแพ้ชนะตามที” (หน้า 408) อีกตอนหนึ่งคือตอนที่นางเกศสุดา กล่าวกับเจ็ดจาว่าการที่เจ็ดจาพานางหนีมาบิดาของนางจะต้องนำกองทัพมาฆ่าเจ็ดจา ซึ่งเจ็ดจาอาจพ่ายแพ้ และถูกประหารชีวิต เจ็ดจากลับตอบด้วยความมั่นใจว่าตนไม่เคยเกรงกลัวผู้ใด

สรรพสัตว์ในแผ่นดินสุธา	มนุษย์เทวา
ยักษ์ในทวีปน้อยใหญ่	
แกลัวกล้าสามารถอาจใจ	มีอิทธิฤทธิ์ไกร
พีไชร์ไม่คร้ามฤทธา	

(เจ็ดจาคำกาพย์, หน้า 453)

เจ็ดจายังมีความกตัญญูทเวทิต่อบิดามารดา ดังการนำเงินไปให้แม้ว่าทั้งสองเคยพยายามฆ่าตนก็ตาม มีความซื่อสัตย์ ดังเมื่อชนะการแข่งเรือกับพระราช พระราชาให้เจ็ดจาทิ้งเงินในท้องพระคลังด้วยตนเอง ซึ่งเจ็ดจาสสามารถโกงเงินได้ แต่ก็ไม่ทำ มีสตรีรอบคอบ ดังตอนที่เจ็ดจาลักพาธิดาของผู้อื่นมา เจ็ดจาสั่งให้ทหารจัดเวรยามอย่างเข้มงวด เพราะตระหนักดีว่าบิดาของหญิงนั้นยอมออกตามหาบุตรของตน ดังที่ว่า “ว่าแล้วพระแก้วตรีไตรครั้งคราวนี้ไชร์อย่าได้ไว้ใจไพร่” (หน้า 458) มีน้ำใจต่อผู้อื่น ดังเมื่อชนะการพนันก็นำเงินมาแบ่งปันให้ชาวบ้าน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ดังหากทะเลาะกับใครหรือเป็นศัตรูกับใครก็พร้อมที่จะให้อภัยและผูกสัมพันธ์ และมีความเป็นประชาธิปไตย สืบเนื่องจากการแบ่งงานให้เพื่อนทุกคนทำตามสิทธิที่พึงมี

เรื่องพระวรพินธ์คำกาพย์ จรรจรใจ แก้วมณีรัตน์ ชนิสรดา คงวัดใหม่ และณัฐธาดา อนุภัทรกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครพระวรพินธ์ที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ขยันหมั่นเพียร สามัคคี กตัญญู อดทนอดกลั้น ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ เสียสละ รู้จักใช้ปัญญา พอเพียง เชื้อมั่นในตนเอง มีวินัย และรอบคอบ คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญา และสนใจใฝ่เรียนรู้ ดังที่พระวรพินธ์ พยายามใช้ปัญญาแก้ไขปริศนาที่ซ่อนอยู่ในตำราจนสามารถนำวิชามาใช้ในการทำศึกและใช้เสกสิ่งของต่าง ๆ ดังนี้

ไตรเพทวิเศษสูตีก	สองสมคะเนนึก
ต่างตริงปากเพียรเรียนอ่าน	
กุมารอ่านจำจบสิ้น	หมายมั่นมิทิ่ง
มีเพียรสารพัดหัดปรือ	

(พระวรพินธ์คำกาพย์, หน้า 662)

เรื่องป้อมครกคำกาพย์ พรศิริ บัวทอง และวรรณลดา สิทธิ กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครป้อมครกที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบันและปรากฏอย่างเด่นชัด ได้แก่ ความกตัญญูต่อบิดามารดา ดังความมุ่งมั่นที่จะออกติดตามหาบิดามารดา แม้ว่าตนจะเป็นเพียงขอทานก็ตาม เมื่อป้อมครกได้เป็นกษัตริย์เมืองโกสีย์ ครั้นทราบว่ามีมารดาตกกระกำลำบากอาศัยอยู่กับตายายที่เผ่าอุททยาน ก็รีบให้ทหารจัดขบวนไปรับมารดาเข้าวังทันที ดังตัวอย่างคุณธรรมจริยธรรมดังนี้

ยายเล่าที่ไป	ทุกข์ยากนางไท	พื้นที่พรรณนา
พระองค์รู้แจ้ง	ว่านางมารดา	ท้าวตรีเสนา เบี่ยงมรดกไซไกร
พร้อมแล้วมิช้า	มนตรีเสนา	ชาวชะแม่ผายโน
ยึดย้ายรีพล	ตามสั่งบัดใจ	ยายนำพลไคล ถึงสวนมาลี

รับนาฏวิชา ยายแจ่งกัจจา ว่าแม่ใจดี
บุญญามากแล้ว เชิญเข้าบุหรี นางแจ่งคดี ลุดังใจหมาย
(ป่องครกคำกาพย์, หน้า 556)

เมื่อป่องครกได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองสารวัตถีกียังออกสืบหาพระบิดาอีก แสดงให้เห็น ผู้ที่มีนิสัยกตัญญูได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้ยังมีความรับผิดชอบ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นประชาธิปไตย ความขยันหมั่นเพียร การรักษาคำสัตย์ และความรอบคอบ ดังเมื่อเดินทางในป่า ป่องครกจะไม่เกี่ยวข้องกับสตรี เพราะเห็นว่าสตรีล้วนมีเล่ห์เหลี่ยมมารยา หากเกี่ยวข้องกับตัว อาจพลาดพลั้งเสียที่ได้ แสดงให้เห็นนิสัยของคนที่มีความรอบคอบเป็นอย่างดี

เรื่องพระวรวงศ์คำกาพย์ นุศรา เจริญพร ปฎิณญา อินทร์ดำ และสุภัทรรดา ทะขุ่ย กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวพระวรวงศ์ที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบันและปรากฏอย่างเด่นชัด ได้แก่ กตัญญูกตเวทิต่างที่พระวรวงศ์ขอร้องให้พระมารดาอยู่ในวัง ไม่ยอมให้มาลำบากกับตน มีความจริงใจ ซื่อสัตย์และไม่ประพฤติผิดศีลห้า ดังการบอกความจริงแก่ท้าวผู้ศตเจ้าเมืองว่าตนไม่ได้ขโมยหัวแหวนของเศรษฐีโลกันตามที่เศรษฐีกล่าวหา ดังตัวอย่างดังนี้

ให้การตามสัตย์	เอ็งลักกระบัต	จับได้ไล่ทัน
จริงหรือหาไม่	ให้การจงพลัน	บัดนั้นทรงธรรม์ พระศรีวรวงศ์
ทูลตามสัจจา	กระหม่อมฉันนี้หนา	ทูลความตามตรง
มิได้ฉกฉัก	หัวแหวนชำมรงค์	จริงแท้พระองค์ เท่ามสาใส่

(พระวรวงศ์คำกาพย์, หน้า 229)

พระวรวงศ์ยังเป็นผู้ที่มีสติรอบคอบ ดังการระมัดระวังตนเมื่อใช้ชีวิตอยู่ต่างเมือง โดยไม่ให้คนสังเกตเห็นได้ว่าเป็นเชื้อกษัตริย์ มีความเมตตาและรู้จักให้อภัย ดังการให้อภัยเศรษฐีโลกันที่คิดร้ายต่อตน และมีปัญญา ดังการใช้วาทศิลป์พูดโน้มน้าวให้ยักษ์รู้ผิดชอบชั่วดีและยอมศิโรราบต่อตน หลักคุณธรรมจริยธรรมที่เด่นชัด คือ ความกตัญญู อาจเพราะเป็นเครื่องหมายของคนดี

เรื่องสุบินคำกาพย์ ณีฐิตดา บุญสนอง ผกาयरณ ทองแป้น วรราชพร ทองหนัน และสุพรรณษา ภูมิชาติกกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครสุบินที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรและความรับผิดชอบ ดังความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติธรรมและรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของการเป็นสามเณร เป็นผู้มีระเบียบวินัย ดังการนั่งวิปัสสนา ฟังเทศน์ฟังธรรม ใส่บาตร และถือศีลภาวนาโดยไม่วางเว้น มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ ดังการให้ความสนใจต่อความรู้ที่มีคุณค่าทุกชนิดจนเกิดความเชี่ยวชาญ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดังการ

ตัดสินใจบวช แม้ว่ามารดาจะไม่อนุญาตก็ตาม สุดท้ายก็บรรลุนิพพาน รู้จักฟังตนเอง ดังการหมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองในขณะที่บวชจนบรรลุธรรม มีศีลธรรมที่ดั่งงาม ดังการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดหยาบ ไม่หลอกลวงผู้อื่น และไม่ดื่มสุรา มีความเมตตาและเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังการอุทิศตนเพื่อเทศนาโปรดคนทำบาปให้ได้ไปสวรรค์ มีความกตัญญูต่อมารดา ดังการออกบวชเพื่อทดแทนคุณมารดาที่เลี้ยงดูมาจนเติบโตใหญ่ เมื่อมารดาโกรธและตัดความสัมพันธ์ก็ไม่โกรธ มีความกตัญญูต่ออาจารย์ ดังการคอยปรนนิบัติ รับประทานอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เช่น คอยหาฟืนมาใส่ในเตาไฟ จุดธูปเทียนในห้องของพระอาจารย์ ทำความสะอาดภาชนะที่ใช้ประจำตัวของพระอาจารย์ คอยตักน้ำให้ ทำความสะอาดที่นอน ตื่นตั้งแต่เช้า คอยจุดธูปเทียนให้ เมื่อมีบทบาทกลับมาก็คอยจัดสำรับมากระเคนให้ และคอยปรนนิบัติรับใช้ เวลาค้นอาหาร รู้จักใช้ปัญญา ดังการใช้ปัญญาเรียนขอมไทยจนสามารถอ่านออกเขียนได้

เจ้าอยู่จำเริญสวัสดิ์	เป็นเทียงทัดในสิกขา
คำครุสังสนทนา	จำนงค์ไม่หลงไหล
ปัญญาปรากฏลือ	เรียนหนังสือจบขอมไทย
สวดมนต์บ่นขึ้นใจ	สิบสองผูกจำฝั่งทรวง
เล่าสูตรทำตัวมูล	จบบริบูรณ์ทั้งสิ้นปวง
ลำนาคัมภีร์หลวง	รู้รรถแปลพระบาลี
	(สุบินชาดก, หน้า 62)

นอกจากนี้ ตัวละครสุบินยังมีคุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุภาพและมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ จนทำให้ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา

เรื่องนายตันคำภาพย์ กัณชิตา ทองคำจันทร์ และชฎารัตน์ ศรีทวีกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของนายตันที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ดั่งนายตันมั่นใจว่าจะทำให้คนรักของตนได้รับแต่ความสุขและไม่อับอายผู้คน แม้ว่าจะแต่งกับคนตาบอดก็ตาม แล้วยังทำได้ตามนั้น รู้จักฟังตนเอง คืออาศัยความรู้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ดังการที่นายตันพยายามวิ่งตามวัวด้วยตนเองทั้ง ๆ ที่ตาบอด มีความรอบคอบ ดังการคิดวางแผนหาวัวควายมาใช้ไถนา โดยเลือกที่ได้มาตรฐานและแข็งแรง เพื่อช่วยให้งานสำเร็จเร็วขึ้น ต่อมาก็ปรึกษากับภรรยาเรื่องการไถนาว่าจะเริ่มช่วงเวลาใดเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด มีความพอเพียง รู้จักใช้ข้าวของที่มีอย่างคุ้มค่าจนสามารถก่อสร้างรากฐานให้แก่ครอบครัว กลายเป็นผู้มั่งมีในเวลาต่อมา มีความอดทนอดกลั้น ดังการอดทนอดกลั้นเดินทางไกลไปสูขอหญิงอันเป็นที่รักทั้ง ๆ ที่ตาบอด มีความรับผิดชอบ ดังการทำหน้าที่สามีที่คอยดูแลทั้งภรรยาและญาติพี่น้องของภรรยา มีความกตัญญู ดังเมื่อได้ยาจากยายบัวศรีมารักษาตา

ของตนจนหายดีแล้วก็รีบนำข้าวของเงินทองไปตอบแทนทันที รู้จักใช้ปัญญา ดังตอนที่นายตันจะขึ้นไปบนเรือนเจ้าสาว แต่กลับตรงไปที่ใต้ชานเรือน เพราะมองไม่เห็น นายตันตอบเพื่อนบ้านว่าจะมาหาน้ำล้างเท้า เพราะเดินเหยียบขี้ไก่ มีศีลธรรมที่ดีงาม ดังการไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

เขาไม่ใช่คนชั่ว	หลานจำขรรค์คนนับถือ
บ้านนอกออกสื่อชื่อ	โคกระบือมีคร่ำครัน
กัญชาและยาฝิ่น	ไม่ได้กินทุกสิ่งอัน
หมากกรุกสกาอัน	เบียดและปอไม่พอใจ
ข้านี้มีแกล้งยอ	ครันพุดก็เข้าไป
แม่ข้าว่ากระไร	พุดมาตำข้าขอฟัง

(นายตันคำกาพย์, หน้า 67-69)

นอกจากนี้ นายตันยังมีความสุขภาพ มีน้ำใจ เอื้ออาทร และรู้จักสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านจนเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป โดยบุคคลที่แวดล้อมนายตันก็มีคุณธรรมจริยธรรมเช่นเดียวกัน เช่น รู้รักสามัคคี ดังเมื่อนายตันแต่งงานมีเพื่อนบ้านมาช่วยกันอย่างคับคั่ง ทำให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรมด้านต่าง ๆ มีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม หากคนในสังคมนำหลักธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จะทำให้คนในอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขยั่งยืนสืบไป

เรื่องวันการคำกาพย์ สิริวารรณ เจริญรูป และอกนิภูจฺจา ช่วยแก้ว กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครวันการที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ การรู้จักฟังตนเอง ความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย และความขยัน ดังวันการฟังตนเองด้านการค้าขาย โดยขยันส่งสินค้าไปขายอย่างสม่ำเสมอ แม้สินค้าขายไม่ได้ก็ไม่ละความพยายาม เช่น เมื่อขายปลาทุแล้วก็ขายมะพร้าว ต่อมาก็ขายธนู หมุนเวียนกันไปไม่เคยขาด ดังนี้

ทุกวันมิได้ขาด	เฝ้าพระบาททอ้งพระโรงธาร
มาอยู่เป็นช้านาน	คำสูบ้านของยายตา

(วันการคำกาพย์, หน้า 242)

วันการยังเป็นผู้มีศีลธรรมที่ดีงาม มีความพอเพียงและซื่อสัตย์ทั้งต่อคนและต่อหน้าที่ ดังการตั้งใจมีภรรยาเพียงคนเดียว โดยไม่ข้องแวะภรรยาของผู้อื่น ดังที่ว่า “รักเมียไม่เสียสัจจ์ เป็นชายชดท่านเกิดมา” (หน้า 240) และ “นารีมีถม เป็นตายไม่ชม เรียมถือสัจจา” (หน้า 241) มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมอาชีพ และรู้จักหยิบยื่นไมตรีให้โดยไม่หวังผลตอบแทน แม้แต่เพื่อนของอังคารที่เป็นนายสำเภาก็มีความจริงใจและมีน้ำใจที่จะช่วยเอาปลาทุของวันการไปขายให้โดยไม่

หวังผลตอบแทนเช่นกัน เรื่องนี้ยังแสดงคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครอื่น ๆ ที่มีต่อวันคารด้วย เช่น การแสดงความกตัญญูของนางวันจันทร์ต่อวันคาร ดังเมื่อนางได้กินปลาหูของวันคารจนหายจากอาการป่วยไข้นางก็มอบมะพร้าวบรรจุทองให้เป็นการตอบแทน หรือการที่ท้าวพาลวงศ์ สละเครื่องยศและของมีค่าต่าง ๆ ให้วันคาร เพื่อตอบแทนคุณของวันคารที่อาสาบजनชนะ

เรื่องสุทธิกรรมาคำกาพย์ กนกเนตร จันทรทิพย์ ทิพย์สิริ ทองหนู นวรัตน์ ฝั้นนิมิตร นิชชาวัลย์ ภิรมย์ พัชรี พรหมเพชร ยาวลักษณ์ ศรีโอพาร์ และรัตนา ต้นตุดกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครสุทธิกรรมาที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความกตัญญู สังเกตได้ในตอนที่บิดามารดาของสุทธิกรรมาเสียชีวิต สุทธิกรรมาจัดพิธีศพเป็นอย่างดี มีความพอเพียง ดังการบริจาคทรัพย์สินให้เป็นทานแก่คนยากจน เหลือไว้พอประทังชีวิตเท่านั้น มีความเสียสละ ดังการอุทิศตนเทศนาชาวบ้านเพื่อให้ทำแต่ความดี มีน้ำใจ ดังการให้เพื่อนยืมเงิน ดังนี้

มีของจะหยิบจ่าย	สักตำลึงฟุ้งเพื่อนรัก
โพธิสัตว์ไม่ขัดนัก	หยิบให้ทานสองตำลึง
เชื่อว่าแต่นี้ไป	ขัดสิ่งใดไปให้ถึง
ทุกข์มาหากันฟุ้ง	อาศัยกันคุ้มวันมรณ

(สุทธิกรรมาคำกาพย์, หน้า 413)

สุทธิกรรมา มีนิสัยสุภาพและมีมนุษยสัมพันธ์ดี ดังเมื่อไปเยือนบ้านใครก็จะเข้าไปพูดคุย โดยไม่ถือตัว และสนทนาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ จนเป็นที่เสนหาของทุกเพศวัย ดังตัวอย่างตอนนี้

เป็นที่เสนหานารี	ใครได้พาที
มีจิตรวีลดินแด	
เพื่อนสหายชายหนุ่มแออัด	บ้านไกลใกล้แค
เปนมิตสนิทเสนหา	

(สุทธิกรรมาคำกาพย์, หน้า 491)

สุทธิกรรมา ยังเป็นผู้ที่มีสติรอบคอบอยู่เสมอ ดังการระมัดระวังตนเมื่อคบหาหญิงมา 3 ผัวหย่า ทิดที่สึกแล้ว 3 คน ศิษย์ร้ายครู และพระราชาก็ไม่เป็นธรรม และรู้จักใช้ปัญญา ดังตอนที่บิดาของสุทธิกรรมาสอนไม่ให้คบคนชั่วเพราะมีแต่ภัยนะ สุทธิกรรมาใช้ปัญญาทดสอบคำสอน สุดท้ายก็พบว่า เป็นดั่งที่บิดาสอน เป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ดังการไม่ประพฤติผิดศีลห้า และรู้จักให้อภัยต่อเพื่อนมนุษย์ ดังการให้อภัยภรรยาที่นอกใจตนและเพื่อนที่ทรยศต่อตน

เรื่องจันทาคาคำภาพย์ กนกวรรณ แซ่ลิ่ม ปรัชญาภรณ์ พรหมเสนา ปุณฺทริกา แยมแก้ว และนนทชัย บัวงาม กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครจันทาคาคาที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ดังตอนที่จันทาคาคาแสดงความมั่นใจในการปราบนาครที่พระยาเตสิปประราชเสกมาสักกับตน มีน้ำใจ ดังการอาสาไปเอาทิพย์โอสถจากบ้านเศรษฐีมาชุบชีวิตบุตรของนายโสตะพานิชซึ่งถูกเสือกัดตาย ช่วยชุบชีวิตพญานาค ช่วยเหลือเพชรพระยาทรซึ่งได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น รู้จักใช้ปัญญา ดังการใช้ปัญญาสังเกตว่าเปลือกไม้ที่พังพอนใช้รักษาช่วยชุบชีวิตได้ จึงนำเปลือกไม้นั้นติดตัวไปด้วย สุดท้ายก็ใช้รักษาและชุบชีวิตคนจำนวนมาก รู้จักให้อภัย ดังตอนที่รับชนะพระอุปราช พระอุปราชขอรับโทษประหารชีวิต จันทาคาคาก็ให้อภัยไม่เอาโทษ มีความกตัญญู ดังตอนที่จันทาคาคาได้ครองเมืองแล้วก็กลับไปทดแทนคุณของบิดามารดาทันที ต่อมาก็ทดแทนคุณชาวบ้านที่เคยช่วยเหลือในยามทุกข์ยาก และทดแทนคุณยายปาริสุทธิหญิงชราที่เคยให้ที่พักขณะตามหาภรรยา เป็นผู้ที่มีสติรอบคอบ ดังตอนที่เดินทางมากับนางทิพโสตะเทวี นางปทุมบุปผา และนางสุคันธเกศิ จนมาถึงภูเขาสไตร ซึ่งมีความสูงถึง 3 โยชน์ขวางกั้น จันทาคาคานำผ้ามามัดหญิงทั้งสามไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ตกจากที่สูง มีความเสียสละ ดังการนำเงินไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยไม่หวังผลตอบแทน ดังตัวอย่างบางตอน

จันทาคาคากุมาร	ไฉ่ลาภสการ	ฝูงคนบูชา
เจ้าจึงให้ทาน	สมณพราหมณา	ง่อยเปลี้ยเสียตา ยาจกทั้งหลาย
		(จันทาคาคำภาพย์, หน้า 89)

จันทาคาคายังเป็นผู้มีนิสัยสุภาพ มีศีลธรรม และอดทนอดกลั้น ดังการเดินทางมาพร้อมกับบุตรของเศรษฐีทั้ง 3 คน จันทาคาคาไม่คิดมีเพศสัมพันธ์กับหญิงเหล่านั้น แม้ว่าพวกนางจะเต็มใจก็ตาม เมื่อมาถึงอ่างน้ำทิพย์ หญิงทั้งสามประสงค์จะอาบน้ำ จันทาคาคาก็ไม่ยอมลงอาบด้วยเพราะคิดในใจว่าตนเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาไม่ควรที่จะลงอาบกับผู้ที่มียฐานะสูงกว่าตน เมื่อพบนางพรหมจารีซึ่งมีสามีแล้วก็ไม่ทำผิดศีลข้อที่สาม มีความรับผิดชอบและความสามัคคี ดังการทำหน้าที่ของสามีที่ดี และอยู่กับภรรยาอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความขยัน สนใจใฝ่เรียนรู้ รู้จักปัญญา และมีระเบียบวินัย ดังตอนที่นางพรหมจารีได้บอกจันทาคาคานางสุริยโยธามารดาของนางจะสอนศิลปศาสตร์ให้ จันทาคาคาตั้งใจและขยันฝึกฝนวิชา โดยรักษาวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งรู้จักใช้ปัญญาในการเรียนวิชาต่าง ๆ จนสำเร็จดังที่หวัง และมีความเป็นประชาธิปไตย ดังการเคารพการตัดสินใจของของนางพรหมจารีและภรรยาคคนอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกัน ทำให้เห็นว่าเรื่องจันทาคาคำภาพย์เป็นวรรณกรรมที่ควรให้เยาวชนอ่าน เพราะสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งผู้อ่านสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

เรื่องเต่าทองคำภาพย์ พนิดา มโนเพชร และมลธิษา ขุนบุญจันทร์กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเต่าทองคำที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความกตัญญู ดังการจุติลง

มาเป็นเต่าเพื่อทดแทนคุณมารดา มีความขยัน รู้จักพึ่งตนเองและพอเพียง ดังการขยันเป่าปี่หา เลี้ยงชีพ และอยู่อย่างพอเพียง รู้จักใช้ปัญญา ดังเมื่อมีการทำศึกสงคราม เมื่อถึงคราวคับขัน เต่าทองจะเป่าปี่เพื่อให้ข้าศึกลุกขึ้นมาเดิน รู้รักสามัคคี รับผิดชอบต่อบทบาททำหน้าที่และมีความเป็นประชาธิปไตย ดังการทำหน้าที่ของสามีที่ดีคอยห้ามปรามไม่ให้นางสีดอกไม้และนาง สุชากรรยาของตนทะเลาะวิวาทกัน โดยไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังตัวอย่าง

พีนีคือตราข้ง	ต้องกระหมั่งให้เป็นกลาง
อันว่าทั้งสองนาง	คือช่างมันอันกล้าใจ
ล่ามไว้โรงเดียวกัน	จะหยัดมันได้ที่ไหน
ต้องระงับดับน้ำใจ	ให้อยู่ขอให้กลัวความญ
	(เต่าทองคำกาพย์, หน้า 665)

หลักคุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏเด่นที่สุดในเรื่องพระเต่าทองคำกาพย์ คือ ความกตัญญู กตเวที อาจเกิดจากเป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิตมากที่สุด

เรื่องพระรถเมรีคำกาพย์ กนกวรรณ วินฉ้วน กรรณิกา บัวทอง กรรณิการ์ มณีสว่าง กัมปนาท นาคพิงกาญจน์ ทรรษริย์ แซ่เซี้ย และอนวัณห์ ศรีสงคราม กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของพระรถที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในตนเอง ดังการกล้าทำพินชน ไก่กับผู้ใหญ่ที่มีความสามารถโดยไม่หวังว่าตนจะอายุน้อยกว่า อาจพลาดพลั้งเสียที่ได้ มีความ กตัญญูกตเวทีต่อมารดาและผู้มีพระคุณ ดังการอาสาเดินทางไปเมืองยักษ์เพื่อนำดวงตาที่นาง สนทราแม่เลี้ยงฝากนางกักรี้ไว้กลับคืนมาให้มารดา และป่าทั้ง 11 คน มีความขยันหมั่นเพียร มีวินัยและใฝ่เรียนรู้ ดังการขยันและตั้งใจเรียนวิชาที่ฤาษีสอนอย่างเคร่งครัดจนสำเร็จดังที่หวัง

ฤาษีเขียนฉบับ	ท้อสอนให้นับ	กลับไปกลับมา
อดสนั่งบ่น	หลายหนหลายตา	พระรถอดสา บ่นมาบ่นไป
น โม ก่ ข	สิท ฐ ฮ	เอ แอ ไอ โไอ
เขียนจารอ่านจบ	ปิฎกกรรไตร	จำไว้แนใน บาหลีคาตา
คำดินไปบ่น	เดินเตาะเหาะหน	เข้า ๆ เข้าป่า
หาผลลูกไม้	มาถวายนาคา	เรียนสิ้นศาสตรา ได้จบครบครัน
		(พระรถเมรีคำกาพย์, หน้า 964)

พระรถยังเป็นผู้มีปัญญา ดังการหลอกล่อให้นางกักรี้ธิดาของนางสนทราผู้เป็นแม่เลี้ยง ตีมสุราจนเมามายเพื่อให้นางเผยที่ซ่อนยาวิเศษ โดยอ้างเรื่องความรักที่ภรรยาพึงมีต่อสามี มี

ศีลธรรมที่ดั่งงาม ดั่งการไม่ประพฤติผิดศีลห้า มีน้ำใจ ดั่งการอาสาพานางทศนารีผู้เป็นภรรยาซึ่งคิดถึงบ้านไปหาบิดามารดาของนาง รักษาความสัตย์ ดั่งเมื่อรับปากกับนางกังหรือว่าจะไปหานางหลังจากที่รักษาดวงตาของมารดาให้หายดีแล้วก็ทำตามที่ได้พูดไว้ มีความรับผิดชอบ ดั่งการทำหน้าที่ของสามีที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและสุภาพ ดั่งการพูดจาไพเราะอ่อนหวานกับทุกคน แม้ชนะการพนันก็ไม่จองหองอวดดี เมื่อพบชาวบ้านก็เข้าไปปราศรัยจนชาวบ้านพากันรักใคร่

เรื่องเสื่อโค กาคำภาพย์ ปานลดา ผาสุข และเสาวลักษณ์ คงยิ่งกล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเสื่อโคที่ร่วมสมัยกับสังคมในปัจจุบัน ได้แก่ กตัญญูกตเวที ดั่งการไม่คิดทำร้ายผู้ที่มีบุญคุณต่อตน รู้รักสามัคคี ดั่งการมีความรักความสามัคคีกันในหมู่พี่น้อง รักษาสัตย์ ดั่งการให้สัญญาแก่แม่โคว่าหากแม่เสื่อฆ่าแม่โคซึ่งมีพระคุณต่อตน ตนก็จะฆ่าแม่เสื่อเสีย ต่อมาก็ทำตามที่ได้ให้คำสัตย์ไว้ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ดั่งการที่ลูกโคผูกมิตรกับลูกเสื่อซึ่งเป็นนกล่า

แลเห็นพยฆาคาวิน พากันผันผิน
ยินดีปรีดาหากัน

(เสื่อโค ก คาคำภาพย์, หน้า 113)

เสื่อโคยังเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ มีวินัย มีความรับผิดชอบและมีวิริยะอุตสาหะ ดั่งเมื่อถูกสอนวิชาให้ก็แสดงความกระตือรือร้นตั้งใจเรียนจนสำเร็จวิชาในเวลาอันรวดเร็ว มีความเสียสละและเป็นประชาธิปไตย ดังคำวีรปฏิบัติเมื่อพระราชจะยกพระธิดาให้ที่ตนสามารถฆ่ายักษ์ที่สระน้ำได้ คำวีรให้เหตุผลว่าควรให้สิทธิ์นี้แก่พหลวิไชย เพราะเป็นฝ่ายที่คิดจะมาที่สระน้ำก่อนตน แต่ตนรับอาสาพี่มาเองจึงรู้ว่ามียักษ์อยู่ในสระ หากพหลวิไชยมาตั้งแต่ต้นก็สามารถฆ่ายักษ์ได้เช่นกัน

เมื่อศึกษาการถอดบทเรียนจากการวิเคราะห์วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัดสรรจำนวน 13 เรื่องที่มีเนื้อหาสอนคุณธรรมจริยธรรมพบว่านิสิตสาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สามารถวิเคราะห์หลักคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างถูกต้องสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 หลักคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครจากวรรณกรรมที่กษิณ:วรรณกรรมคัตสรร

หลักคุณธรรม จริยธรรมของ ตัวละคร	คำสำคัญ
จันทาคาด	เชื่อมั่นในตนเอง มีน้ำใจ มีปัญญา กตัญญูกตเวที รอบคอบ เสียสละ สุขภาพ มีศีลธรรม อดทนอดกลั้น รับผิดชอบ รู้รักสามัคคี ขยันหมั่นเพียร สนใจใฝ่รู้ มีระเบียบวินัย มี ความเป็นประชาธิปไตย (กนกวรรณ แซ่ลิ่ม ปรัชญาภรณ์ พรหมเสนา ปุณศรีกา แย้มแก้ว และนนทชัย บัวงาม)
สุบิน	ขยันหมั่นเพียร สนใจใฝ่รู้ เชื่อมั่นในตนเอง มีศีลธรรม รักษาคำสัตย์ สุขภาพ มีน้ำใจ เสียสละ กตัญญูกตเวที มีวินัย รับผิดชอบ มีปัญญา (ณัฐธิดา บุญสนอง ผกายวรรณ ทองแป้น วรระพร ทองหนัน และสุพรรณษา ภูมิชาติ)
วันคาร	พึ่งตนเอง รับผิดชอบ มีวินัย ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ กตัญญูกตเวที เสียสละ พอเพียง มีศีลธรรม (สิรวรรณ เจริญรูป และอกนิษฐา ช่วยแก้ว)
ป้อมครก	กตัญญูกตเวที รับผิดชอบ เชื่อมั่นในตนเอง ขยันหมั่นเพียร รักษาคำสัตย์ รอบคอบ มีความเป็นประชาธิปไตย (พรศิริ บัวทอง และวรรณลดา สิทธิ)
เจ็ดจา	พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีปัญญา เชื่อมั่นในตนเอง มีน้ำใจ เสียสละ กตัญญูกตเวที รักษาสัตย์ มีศีลธรรม มีความเป็นประชาธิปไตย มีมนุษยสัมพันธ์ดี (จินดา วรรณรัตน์ ปาริชาติ โสภา และวาสนา ชุมหนู)
สุทธิกรรม	กตัญญูกตเวที เสียสละ พอเพียง มีมนุษยสัมพันธ์ รอบคอบ มีปัญญา มีศีลธรรม รู้จัก ให้อภัย (กนกเนตร จันท์ทิพย์ ทิพย์สิริ ทองหนู นวรัตน์ ฝั้นนิมิตร นิชชาวัลย์ ภิรมย์ พัชรี พรหมเพชร เขาวลัักษณ์ ศรีโอพาร์ และรัตนา ตุ่นตุต)
นายตัน	เชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเอง รอบคอบ พอเพียง อดทนอดกลั้น กตัญญูกตเวที รับผิดชอบ สุขภาพ มีน้ำใจ เอื้ออาทร รู้จักสร้างความสัมพันธ์ มีปัญญา สามัคคี (กัญชิตา ทองคำจันทร์ และชฎารัตน์ ศรีทิว)
เต่าทอง	กตัญญูกตเวที ขยันหมั่นเพียร พึ่งตนเอง พอเพียง มีปัญญา รู้รักสามัคคี รับผิดชอบ มีความเป็นประชาธิปไตย (พนิดา มโนเพชร และมลิสชา ขุนบุญจันทร์)
พระวรวงศ์	กตัญญูกตเวที จริงใจ ซื่อสัตย์ มีศีลธรรม รอบคอบ เมตตา รู้จักให้อภัย มีปัญญา (นุศรา เจริญพร ปฏิธัญญา อินทร์ดำ และสุภัทรดา ทะขุ่ย)
พระรถ	เชื่อมั่นในตนเอง กตัญญูกตเวที มีน้ำใจ ขยันหมั่นเพียร มีวินัย สนใจใฝ่เรียนรู้ มีปัญญา มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ รับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ สุขภาพ (กนกวรรณ วินฉ้วน กรรณิกา บัวทอง กรรณิการ์ มณีสว่าง กัมปนาท นาคพิงกาญจน์ ทรรษรีย์ แซ่เซี่ย และอนวัธน์ ศรีสงคราม)

หลักคุณธรรม จริยธรรมของ ตัวละคร	คำสำคัญ
พระวรพินทร์	ขยันหมั่นเพียร รู้รักสามัคคี กตัญญูกตเวทีกอดทนอดกลั้น ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ เสียสละ มีปัญญา พอเพียง เชื่อมมั่นในตนเอง มีวินัย รอบคอบ (จรรจรึรา แก้วมณีรัตน์ ชนิสราคงวัตใหม่ และณัฐรดา อนุภักทร)
พญาหงส์	มีสติรอบคอบ เสียสละ ยุติธรรม รู้รักสามัคคี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีปัญญา รับผิดชอบ รักษาสัตย์ ฟังตนเอง (ณัฐฎเนตร ธนุศิลป์และรัตนา นาคเพชร)
เสือโค	กตัญญูกตเวทีกตัญญู รักสามัคคี สนใจใฝ่รู้ มีวินัย รับผิดชอบ ขยันหมั่นเพียร เสียสละ รู้รักสามัคคี มีความเป็นประชาธิปไตย (ปานลดา ผาสุข และเสาวลักษณ์ คงย้ง)

ตอนที่ 4 การประเมินความรู้ความเข้าใจด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิต

เมื่อประเมินความรู้ความเข้าใจด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิต สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จากการตอบคำถามจำนวน 6 ข้อตามแนวคิดทฤษฎีของบลูม (Benjamin S. Bloom) พบว่ามีผลการประเมินในระดับต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ผลประเมินความรู้ความเข้าใจด้านคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตตามแนวคิดทฤษฎีของบลูม (Benjamin S. Bloom)

ประเมินทักษะ	รวม	ค่าเฉลี่ย	แปลความ
การใช้ทักษะที่ละชั้น (6 ชั้น)	228	0.96	ดีมาก
ชั้นที่ 1 ความรู้	38	1.00	ดีมาก
ชั้นที่ 2 ความเข้าใจ	38	1.00	ดีมาก
ชั้นที่ 3 การวิเคราะห์	38	0.97	ดีมาก
ชั้นที่ 4 การประยุกต์ใช้	38	0.95	ดีมาก
ชั้นที่ 5 การสังเคราะห์	38	0.95	ดีมาก
ชั้นที่ 6 การประเมินค่า	38	0.92	ดีมาก
การบูรณาการทักษะต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (6 ชั้น)	228	0.72	ดี
แปลความทั้ง 2 ระดับ	456	0.84	ดีมาก

ในตารางที่ 6 พบว่านิสิตสาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 3 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 38 คน (ขาดทดสอบ 4 คน) มีความรู้ความเข้าใจหรือการรับรู้/พุทธิพิสัย (cognitive domain) ทั้ง 6 ระดับด้านคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดทฤษฎีของบลูม (Benjamin S. Bloom) ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย=0.84) เมื่อพิจารณาการใช้ทักษะทีละขั้น (6 ขั้น) พบว่าโดยภาพรวมนิสิตมีความรู้ความเข้าใจในระดับขั้นต่าง ๆ เป็นอย่างดี ได้ผลประเมินในระดับดีมาก (ค่าเฉลี่ย=0.96 /ขั้นที่ 1=1.00 ขั้นที่ 2=1.00 ขั้นที่ 3=0.97 ขั้นที่ 4=0.95 ขั้นที่ 5=0.95 ขั้นที่ 6=0.92) โดยได้คะแนนระดับความรู้และความเข้าใจ (ขั้นที่ 1 และ 2) มากกว่าขั้นอื่น ๆ สำหรับความสามารถด้านการบูรณาการทักษะต่าง ๆ ทั้ง 6 ขั้นนั้น พบว่าอยู่ในเกณฑ์ระดับดี (ค่าเฉลี่ย=0.72) ดังตัวอย่างการใช้ทักษะทีละขั้น (6 ขั้น) ของทฤษฎี แซ่เซียในการตอบคำถามจำนวน 6 ข้อ เรียงตามลำดับได้ดังต่อไปนี้

คุณธรรมจริยธรรมคือแนวทางการประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ซึ่งแสดงออกทางกาย วาจา และใจจนเกิดเป็นนิสัย ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม (ขั้นที่ 1 ความรู้) ดังตัวละครพระรถซึ่งเป็นตัวละครที่มีคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความกตัญญูทวดที่ต่อผู้เป็นมารดาและป้าของตน โดยพยายามหาเงินมาซื้อข้าวให้มารดาและป้า ส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญในชีวิต ในขณะที่นางยักษ์สันตรา เป็นผู้ที่ขาดความสัตย์สุจริต ไม่จริงใจ ขาดสำนึกในศีลธรรมที่ดีงาม สังเกตจากการพยายามออกอุบายต่าง ๆ เพื่อทำร้ายผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้พบแต่ความพินาศ (ขั้นที่ 2 ความเข้าใจ) โดยเราสามารถนำคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครพระรถไปใช้เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือหากเราเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณ ด้วยการแสดงความเคารพนับถือ เชื้อพ้อง ย่อมจะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเองและหน้าที่การงานเช่นกัน ทั้งยังส่งผลดีต่อผู้อื่น คือทำให้เขาเป็นสุขไปด้วย (ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์) การศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์กับรายวิชาอื่น ๆ ได้คือช่วยให้รู้วิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากยิ่งขึ้น นั่นคือนำไปสู่การประเมินค่าวรรณกรรมได้ (ขั้นที่ 4 การประยุกต์ใช้) โดยหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ศึกษามาพบว่ามีสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการของคสช. ด้วย ได้แก่ หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับพัฒนาตนเอง สอดคล้องในประเด็นการมีศีลธรรม ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน พอเพียง อดทน อดกลั้น มีระเบียบวินัย รักษาความสัตย์ เรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย มีระเบียบวินัย และการรู้จักเคารพผู้ใหญ่ และหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ มีน้ำใจ ใฝ่แค้นและแบ่งปัน เสียสละ และกตัญญู (ขั้นที่ 5 การสังเคราะห์) สำหรับคุณค่าที่ได้รับจากการประพฤติดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีทั้งคุณค่าต่อตนเองและสังคม คุณค่าต่อตนเองคือทำให้การเรียนประสบความสำเร็จ การงานลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะรู้จักรับผิดชอบ อดทนอดกลั้น เสียสละ ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย ส่วนคุณค่าต่อสังคม คือ ทำให้สังคมไม่เสื่อมแข็งคุณธรรมจริยธรรม

ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ไม่มีความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาสังคม คนจะรักใคร่
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากยิ่งขึ้น (ขั้นที่ 6 การประเมินค่า) ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 คำตอบของนิสิตที่แสดงความรู้ความเข้าใจหรือการรับรู้/พุทธิพิสัยทั้ง 6 ระดับ

ทักษะ	คำถาม	คำตอบ
1. ความรู้	จงอธิบายความหมายของคำว่า คุณธรรมจริยธรรม	คุณธรรมจริยธรรมคือแนวทางการประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักของ ความดี ความงาม ความถูกต้อง ซึ่งแสดงออกมาทางกาย วาจา และใจจนเกิดเป็นนิสัย ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม
2. ความ เข้าใจ	จง ยก ตัวอย่าง ตัวละครที่มี คุณธรรมจริยธรรมและไม่มี คุณธรรมจริยธรรมจาก วรรณกรรมมาอย่างละ 1 ตัวอย่าง พร้อมทั้งให้เหตุผล	ตัวละครพระรถซึ่งเป็นตัวละครที่มีคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความ กตัญญูทวดที่ต่อผู้เป็นมารดาและป่าของตน โดยพยายามหาเงิน มาซื้อข้าวให้มารดาและป่า ส่งผลให้ได้รับความสุขความเจริญใน ชีวิต ในขณะที่นางยักษ์สันตรา เป็นผู้ที่ไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่ จริงใจ ซัดสำนักในศีลธรรมที่ดั่งาม สังกะตจากการพยายามออก อุบายต่าง ๆ เพื่อทำร้ายผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้พบแต่ความ พินาศ
3. การ วิเคราะห์	จงวิเคราะห์ว่าพฤติกรรมของตัว ละครที่มีคุณธรรมจริยธรรมจาก ข้อ 2 นี้สามารถนำไปเป็น แบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้หรือไม่ อย่างไร	เราสามารถนำคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครพระรถไปใช้เป็น แบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือหากเราเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณ ด้วยการแสดงความ เคารพ นับถือ เชื้อพั่ง ย่อมจะนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง และหน้าที่การงานเช่นกัน ทั้งยังส่งผลดีต่อผู้อื่น คือทำให้เขาเป็นสุข ไปด้วย
4. การ ประยุกต์ใช้	เราสามารถนำแนวทางการศึกษา เรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากการ เรียนรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น ไป ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิด ประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร จง ยกตัวอย่างมา 1 กรณี	การศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมจากวรรณกรรมในครั้งนี้สามารถ นำไปใช้ประโยชน์กับรายวิชาอื่น ๆ ได้คือช่วยให้รู้วิธีการวิเคราะห์ วรรณกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากยิ่งขึ้น นั่นคือนำไปสู่การ ประเมินค่าวรรณกรรมได้
5. การ สังเคราะห์	จงสังเคราะห์ว่าหลักคุณธรรม จริยธรรมที่ตัวละครในวรรณกรรม ประพฤติปฏิบัติสอดคล้องกับ ค่านิยม 12 ประการตามนโยบาย ของ คสช. ในประเด็นใด และ อย่างไร	หลักคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ศึกษามานี้พบว่าสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการของ คสช. ด้วย ได้แก่ หลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ พัฒนาตนเอง สอดคล้องในประเด็นการมีศีลธรรม ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน พอเพียง อดทนอดกลั้น มีระเบียบวินัย รักษา ความสัตย์ เรียบรู้การเป็นประชาธิปไตย มีระเบียบวินัย และการ รู้จักเคารพผู้ใหญ่ และหลักคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ได้แก่ มีน้ำใจ เผื่อแผ่และแบ่งปัน เสียสละ และกตัญญู

ทักษะ	คำถาม	คำตอบ
6. การประเมินค่า	จงประเมินค่าว่าถ้านิสัยประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมเช่นเดียวกับตัวละครในวรรณกรรมจะก่อให้เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคมอย่างไร	คุณค่าที่ได้รับจากการประพฤติดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีทั้งคุณค่าต่อตนเองและสังคม คุณค่าต่อตนเองคือทำให้การเรียนประสบความสำเร็จ การงานลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะรู้จักรับผิดชอบ อดทนอดกลั้น เสียสละ ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย ส่วนคุณค่าต่อสังคม คือทำให้สังคมไม่เสื่อมเชิงคุณธรรมจริยธรรม ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ไม่มีความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาสังคม คนจะรักใคร่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างด้านการบูรณาการทักษะต่าง ๆ ทั้ง 6 ชั้นของนิสิต จากคำถามที่ว่า “จากการอ่านนิทานเรื่อง “สสบัณฑิตชาดก” ท่านคิดว่าเรื่องนี้มีคุณค่าอย่างไร โดยให้นำแนวคิดของบลูม (Bloom) มาใช้ในการวิเคราะห์” โดยมีนิสิตบางคนที่สามารถบูรณาการได้คือมีความรู้ความเข้าใจไปจนถึงระดับการประเมินคุณค่าของวรรณกรรม ดังตัวอย่าง

ณัฐดา อนุภักดิ์ สามารถบูรณาการได้ว่าเรื่อง สสบัณฑิตชาดก เป็นเรื่องของกรรมคุณธรรมจริยธรรมด้านความเสียสละหรือการให้โดยไม่หวังผลตอบแทนของกระต่าย เรื่องนี้เล่าว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นกระต่ายอาศัยอยู่ในป่ากับ นก ลิง และสุนัขจิ้งจอก สัตว์ทั้ง 4 ตัวมักทำบุญทำทานแก่ผู้อื่นอยู่เสมอ เมื่อใกล้ถึงวันพระ นก ลิง และสุนัขจิ้งจอกต่างก็ไปหาอาหารมาเก็บไว้เพื่อให้ทานแก่ผู้อื่นจะมาขอในอนาคต ยกเว้นกระต่ายที่ไม่ได้ไปหาอาหาร เพราะจำศีลอยู่ ต่อมาท้าวสักกะแปลงเป็นพราหมณ์เพื่อพิสูจน์คุณธรรมจริยธรรมของสัตว์ทั้งสี่ ทั้งนกลิงและสุนัขจิ้งจอกต่างก็ให้อาหารแก่ท้าวสักกะยกเว้นกระต่าย กระต่ายไม่มีอาหารจึงกระโดดเข้ากองไฟเพื่อสละชีวิตของตนให้ท้าวสักกะใช้เป็นอาหารแทน ท้าวสักกะเห็นดังนั้นจึงนำคุณงามความดีของกระต่ายไปประกาศให้ชาวโลกรับรู้ (ขั้นที่ 1 ความรู้) ทำให้เห็นว่าการยอมเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อผู้อื่นนั้นเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ เพราะไม่หวังผลตอบแทน (ขั้นที่ 2 ความเข้าใจ) ผู้เขียนพบว่าเรื่องนี้คล้ายคลึงกับเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์เป็นอย่างมาก โดยเล่าถึงพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพราหมณ์แล้วกระโดดหน้าผาเพื่อสละชีวิตให้แม่เสือที่กำลังหิวโหยแล้วจะกินลูกของตนเองเช่นเดียวกัน พฤติกรรมของพราหมณ์ก็เหมือนกับพฤติกรรมของกระต่ายที่ยอมเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อผู้อื่น (ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์) ซึ่งคนในสังคมควรเอาเป็นแบบอย่าง หากคนในสังคมยอมเสียสละกำลังทรัพย์ หรือแม้กระทั่งชีวิตเพื่อผู้อื่นได้ก็จะส่งผลให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เพราะคิดถึงความสุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน (ขั้นที่ 4 การประยุกต์ใช้) แม้แต่รัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ดังที่ออกประกาศเรื่องค่านิยม 12 ประการ โดยมีเรื่องของความเสียสละรวมอยู่ด้วย ซึ่งจัดอยู่ในค่านิยมข้อที่ 2 ของรัฐบาลที่ว่า “ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม” (ขั้นที่ 5 การสังเคราะห์) คุณธรรม

จริยธรรมด้านนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเยาวชนที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขต่อตนเองและสังคมต่อไป (ขั้นที่ 6 การประเมินค่า)

ส่วนปานลดา ผาสุข กล่าวว่าเรื่องสप्तพิณฑิตชาตกเป็นเรื่องว่าด้วยเรื่องกระต่ายผู้ยอมเสียสละชีวิตของตนเองให้ผู้อื่นเป็นทาน ความเสียสละคือการให้โดยไม่หวังผลตอบแทนนั่นเอง (ขั้นที่ 1 ความรู้) เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าการให้ทานที่ยิ่งใหญ่คือการสละชีวิตของตนเองเพื่อผู้อื่น (ขั้นที่ 2 ความเข้าใจ) โดยเรื่องนี้คล้ายกับเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ ในตอนที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์ เห็นแม่เสือกำลังจะกินลูกของตนเองจึงยอมกระโดดหน้าผาเพื่อสละชีวิตให้แม่เสือกินแทน นับว่าเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ที่สุด (ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์) ซึ่งคนในสังคมควรนำไปเป็นแบบอย่าง เพราะปัญหาที่ประสบในสังคมทุกวันนี้คือการที่คนเริ่มเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ฆ่าฟันกัน หากเรายึดความเสียสละต่อกัน รู้จักแบ่งปันกัน ก็จะลดปัญหาการเสื่อมเชิงคุณธรรมจริยธรรมได้บ้าง (ขั้นที่ 4 การประยุกต์ใช้) การมีคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต แม้แต่รัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้เพราะปรากฏในค่านิยม 12 ประการด้วย (ขั้นที่ 5 สังเคราะห์) สำหรับผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นที่รักของคนอื่น ได้รับการยกย่องสรรเสริญและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข นิทานเรื่องนี้มีคุณค่า ควรนำไปปลูกฝังเยาวชนในสังคมให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมในสังคมต่อไป เพราะให้ทั้งข้อคิด และหลักธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์ชี้ให้เห็นถึงการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ที่หาได้ยากยิ่งในสังคมปัจจุบัน (ขั้นที่ 5 ประเมินค่า)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่านิสิตที่สามารถบูรณาการแนวคิดของบลูมตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นประเมินค่าได้นั้น มีเป็นจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะไปถึงขั้นวิเคราะห์หรือประยุกต์ใช้ เช่น กัญชิตา ทองคำจันทร์กล่าวว่า “จากการศึกษาสप्तพิณฑิตชาตก สัตว์ทั้ง 4 มีลักษณะเด่นในเรื่องนี้ โดยมีความเสียสละเป็นที่ตั้งมั่น สัตว์ทั้ง 4 ต่างแสดงให้เห็นลักษณะของการแบ่งปันที่ไม่ว่าจะมีมากหรือน้อย ก็ยังแสดงน้ำใจให้ทานแก่ผู้อื่น” หรือจรรจรินา แก้วมณีจันทร์ ดังนี้

สप्तพิณฑิตชาตกเป็นชาตกที่กล่าวถึงชาติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดเป็นกระต่ายที่อาศัยอยู่ในหุบเขา โดยมีเพื่อน 3 ตัว คือ ลิง สุนัขจิ้งจอก และนาก วันหนึ่งท้าวสักกะทรงแปลงร่างเป็นพราหมณ์เพื่อไปขอกานสัตว์ทั้ง 4 นากให้ปลา 7 ตัว จิ้งจอกได้ให้เนื้ออย่าง 2 ไม้ เหี้ย 1 ตัว นมส้ม 1 หม้อ ลิงก็ได้มอบอาหารให้ เมื่อไปขอกานกระต่ายกระต่ายก็ได้เสียสละชีวิตให้ ท้าวสักกะจึงบอกว่าตนเป็นใคร ที่แปลงกายมาก็เพื่อลองใจกระต่าย

นิทานเรื่องนี้สอนในการทำความดีของกระต่ายที่สละชีวิตของตนให้เป็นทาน ที่ไปสอดคล้องกับสัญลักษณ์บนดวงจันทร์ที่มีลักษณะคล้ายกับกระต่าย

นิทานเรื่องนี้มีผลดีคือ สอนในเรื่องการรักษาศีล คุณงามความดี การเสียสละ
ชีวิตของกระต่ายโดยทำวสกกะได้เขียนรูปของกระต่ายไว้ที่ดวงจันทร์ เป็นสัญลักษณ์
ของโลก เป็นการกล่าวถึงการทำความดียอมได้ผลที่ดี

นิทานเรื่องนี้ไปสอดคล้องกับพระชาติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดเป็นฤๅษี ที่เห็นแม่
เสือจะกินลูกเสือแล้วได้สละชีวิตของตนให้แม่เสือกินแทนลูกเสือ

พระชาติของพระโพธิสัตว์คล้ายกับนิทานชาดกเรื่องสप्तชาติชาดกที่ทรง
เสียสละชีวิตเพื่อเป็นทาน และคุณงามความดีเหล่านี้ ส่งผลให้พระองค์ตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้า